

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE KALKINMA PLANLARINDA YER ALAN ÇEVRE
SORUNLARI İLE İLGİLİ KAVRAMLARA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENDER SİVRİ

**DANIŞMAN
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ BÜLENT ESKİN**

AKSARAY 2023

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE KALKINMA PLANLARINDA YER ALAN ÇEVRE
SORUNLARI İLE İLGİLİ KAVRAMLARA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENDER SİVRİ

DANIŞMAN
DR. ÖĞRETİM ÜYESİ BÜLENT ESKİN

AKSARAY 2023

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 24 (yirmi dört) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı :Ender
Soyadı :SİVRİ
Bölümü :Kamu Yönetimi
İmza :
Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Türkiye’de Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunları ile İlgili Kavramlara Yönelik Bir Araştırma

İngilizce Adı : A Research on the Concepts Related to Environmental Problems in Development Plans in Turkey

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Ender SİVRİ

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Ender SİVRİ tarafından hazırlanan “Türkiye’de Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunları İle İlgili Kavramlara Yönelik Bir Araştırma” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: (Doktor Öğretim Üyesi Bülent ESKİN)

İmza

(Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: (Profesör Doktor Aynur DEMİR)

(Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: (Doçent Doktor Etem OSMA)

(Botanik Anabilim Dalı, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi: 22/06/2023

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun tarih ve
..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU
İmza

Canım aileme

TEŞEKKÜR

Araştırmam süresince gerek anlayışıyla gerekse bilgi, deneyim ve fikirleriyle bana yol gösteren; yardım, destek ve hoşgörüsünü hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım, değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Bülent ESKİN'e,

Hayatımın her anında yanımda olan, çalışmam esnasında bana desteğini esirgemeyen ve yoğun çalışmalarımda sabır gösteren eşim Yeşim SİVRİ'ye,

Çalışmam için bana yardımcı olan, ilham kaynağım biricik kızım Yade SİVRİ'ye,
Çok teşekkür ederim.

ENDER SİVRİ

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE’DE KALKINMA PLANLARINDA YER ALAN ÇEVRE
SORUNLARI İLE İLGİLİ KAVRAMLARA YÖNELİK BİR
ARAŞTIRMA

(Yüksek Lisans Tezi)

Ender SİVRİ, Aksaray 2023

ÖZET

Günümüzde iklim değışiklikleri, doğal bitki örtüsündeki değışiklikler, sağlıksız kentleşme, nükleer denemeler, pestisit, suni gübre ve deterjan gibi kimyasalların kullanımı çevre sorunlarına neden olmaktadır. Uluslararası alanda birçok ülke çevre sorunlarının çözümü için birlikte hareket etmektedir. Türkiye’de de çevre sorunlarının çözümü için kurumlar oluşturulmuş, yasalar çıkarılmış, planlar gerçekleştirilmiş ve akademik alanda çalışmalar yapılmıştır. 1963 yılından bu yana oluşturulan 11 kalkınma planında da çevre sorunları kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Çevre sorunlarına yönelik kavramlar, çözüm yöntemleri ve faaliyetler bu kalkınma planlarında yer almaktadır. Kavramları iyi bilmek ve kavramsal analizler yapmak gelecekteki çevre sorunlarının çözümü için önemlidir. Bu kapsamda, çalışmanın temel amacı, Türkiye’de hazırlanan 11 kalkınma planında yer alan çevre sorunlarına ilişkin kavramları sayısal verilerle karşılaştırmalı olarak incelemektir. Bu araştırmada içerik analizi kapsamında kelimelerin veya kelime gruplarının bir arada bulunma sıklıkları belirlenmekte ve araştırma alanındaki konulara ilişkin bilgi edinilmektedir. Çalışmada 10 ana çevre sorunu kavramı altında 137 alt kavram incelenmiştir. Kelimelerin sayısal analizinde ve kelime bulutu oluşturulmasında Maxqda programı kullanılmıştır. 10 ana çevre sorunu arasında çevre kirliliği 14 tekrar ile en yüksek sayıya sahiptir. Ayrıca çevre kelimesi 137 alt kavram içerisinde 1024 defa ile en çok tekrarlanan kelimedir. İlerleyen yıllarda Türkiye’de kalkınma planlarında çevre sorunları kavramlarının yanı sıra sürdürülebilir çevre, yaşanabilir kentler, kentleşme ve ekonomi kavramları da araştırılabilir. Ayrıca ülkeler, kamu ve özel sektör tarafından yapılan planlarda kavram karşılaştırmalarının yapılması literatüre katkı sağlaması açısından faydalı olacaktır.

Bilim Kodu: 114502

Anahtar Kelimeler: Çevre Sorunları, Kalkınma Planları, Kavram Analizi, Maxqda Programı

Sayfa Adedi: 103

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Bülent ESKİN

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
A RESEARCH ON THE CONCEPTS RELATED TO
ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN DEVELOPMENT PLANS IN
TURKEY

(M.A. Thesis)

Ender SİVRİ, Aksaray 2023

ABSTRACT

Today, climate changes, changes in natural vegetation, unhealthy urbanization, nuclear tests, the use of chemicals such as pesticides, artificial fertilizers and detergents cause environmental problems. In the international arena, many countries act together to solve environmental problems. Institutions have been established, laws have been enacted, plans have been made and many studies have been carried out in the academic field for the solution of environmental problems in Turkey. The 11 development plans formed since 1963 had been investigated the environmental problems comprehensively. Concepts, solution methods and activities for environmental problems are included in these development plans. It is important to know the concepts well and to make conceptual analyzes for the solution of future environmental problems. In this context, the main purpose of the study is to examine the concepts related to environmental problems in 11 development plans prepared in Turkey, comparatively with numerical data. In this research, the frequency of coexistence of words or phrases within the scope of content analysis is determined and information about the subjects in the research area is obtained. In the study, 137 sub-concepts were investigated under 10 main environmental problems. Maxqda program was used for numerical analysis of words and creating word cloud. Among the 10 main environmental problems, environmental pollution has the highest number with 14 repetitions. In addition, the word environment is the most repeated with 1024 times among 137 sub-concepts. In the following years, sustainable environment, liveable cities, urbanization and economy concepts can be researched as well as the concepts of environmental problems in development plans in Turkey. Also, making concept comparisons in plans made by countries, public and private sectors will be useful in terms of contributing to the literature.

Science Code : 114502

Key Words : Environmental Problems, Development Plans, Concept Analysis, Maxqda Program

Page Number: 103

Supervisor: Assistant Professor Doctor Bülent ESKİN

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ.....	1
MATERYAL YÖNTEM.....	3
LİTERATÜR BİLGİSİ.....	5
BİRİNCİ BÖLÜM.....	6
ÇEVRE SORUNLARI	6
1.1. Çevre Kirliliği.....	7
1.2. Hava Kirliliği.....	8
1.3. Su Kirliliği	9
1.4. Toprak Kirliliği	9
1.5. Atık Kirliliği	10

1.6. Besin Kirliliği	10
1.7. Radyoaktif Kirlilik.....	11
1.8. Gürültü Kirliliği.....	12
1.9. Görüntü Kirliliği	12
1.10. Işık Kirliliği.....	13
İKİNCİ BÖLÜM	15
KALKINMA PLANLARI	15
2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	16
2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	16
2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı.....	17
2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı.....	17
2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	18
2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı	18
2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı.....	19
2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	20
2.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı	20
2.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı	21
2.11. On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	22
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	23
BULGULAR.....	23
3.1. Çevre Kirliliği.....	27
3.2. Hava Kirliliği.....	30
3.3. Su Kirliliği	33
3.4. Toprak Kirliliği	35
3.5. Atık Kirliliği	38
3.6. Besin Kirliliği.....	41
3.7. Radyoaktif Kirlilik	44
3.8. Gürültü Kirliliği	47

3.9. Görüntü Kirliliği	50
3.10. Işık Kirliliği.....	53
TARTIŞMA VE SONUÇLAR.....	63
ÖNERİLER.....	71
KAYNAKÇA.....	72
EKLER	81
EK 1. 7. Ulusal Çevre Kongresi Bildirisi (Türkiye’de Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunlarına Yönelik Kavramların İncelenmesi).....	81
TEZ DEĞERLENDİRME FORMU	84

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 Google Akademikte Kalkınma Planlarında Çevre Sorunları Başlıklı Makaleler	5
Tablo 2 Kalkınma Planları	15
Tablo 3 Türkiye’de Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunları ile İlgili Araştırılması Yapılan Kavramlar	23
Tablo 4 Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunları ile İlgili Ana Başlıkların Sayısal Analizi	24
Tablo 5 Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi	27
Tablo 6 Kalkınma Planlarında Yer Alan Hava Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi	30
Tablo 7 Kalkınma Planlarında Yer Alan Su Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi	33
Tablo 8 Kalkınma Planlarında Yer Alan Toprak Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi	35
Tablo 9 Kalkınma Planlarında Yer Alan Atık Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi	38
Tablo 10 Kalkınma Planlarında Yer Alan Besin Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi	41
Tablo 11 Kalkınma Planlarında Yer Alan Radyoaktif Kirlilik ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi	44
Tablo 12 Kalkınma Planlarında Yer Alan Gürültü Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi	47
Tablo 13 Kalkınma Planlarında Yer Alan Görüntü Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi	50

Tablo 14 Kalkınma Planlarında Yer Alan Işık Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi	53
Tablo 15 Türkiye’deki Kalkınma Planlarında Geçen Çevre Sorunları İle İlgili Toplam Kavram Sayısı	54
Tablo 16 Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunları ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi	56

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunları ile İlgili Ana Başlıkların Yüzdelik Dilimleri	26
Şekil 2 Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunları ile İlgili Ana Başlıkların Kelime Bulutu	26
Şekil 3 Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri	29
Şekil 4 Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu	29
Şekil 5 Kalkınma Planlarında Yer Alan Hava Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri	32
Şekil 6 Kalkınma Planlarında Yer Alan Hava Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu	32
Şekil 7 Kalkınma Planlarında Yer Alan Su Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri	34
Şekil 8 Kalkınma Planlarında Yer Alan Su Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu	35
Şekil 9 Kalkınma Planlarında Yer Alan Toprak Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri	37
Şekil 10 Kalkınma Planlarında Yer Alan Toprak Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu	38
Şekil 11 Kalkınma Planlarında Yer Alan Atık Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri	40
Şekil 12 Kalkınma Planlarında Yer Alan Atık Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu	41
Şekil 13 Kalkınma Planlarında Yer Alan Besin Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri	43

Şekil 14 Kalkınma Planlarında Yer Alan Besin Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu	44
Şekil 15 Kalkınma Planlarında Yer Alan Radyoaktif Kirlilik ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri	46
Şekil 16 Kalkınma Planlarında Yer Alan Radyoaktif Kirlilik ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu	47
Şekil 17 Kalkınma Planlarında Yer Alan Gürültü Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri	49
Şekil 18 Kalkınma Planlarında Yer Alan Gürültü Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu	49
Şekil 19 Kalkınma Planlarında Yer Alan Görüntü Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri	52
Şekil 20 Kalkınma Planlarında Yer Alan Görüntü Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu	52
Şekil 21 Kalkınma Planlarında Yer Alan Işık Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri	54
Şekil 22 Kalkınma Planlarında Yer Alan Görüntü Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu	54
Şekil 23 Türkiye’deki Kalkınma Planlarında Geçen Çevre Sorunları İle İlgili Toplam Kavram Sayısı	55
Şekil 24 Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunları ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu	62

GİRİŞ

Günümüzde canlıların yaşamlarını devam ettirebilmesi için özel bir öneme sahip olan çevre, yaşanan birçok gelişme ve nedenlerden dolayı olumsuz yönde etkilenmektedir. Bu olumsuz etkilenmeler sonucu ortaya çıkan çevre sorunları tüm insanlığı tehdit edecek seviyeye gelmiştir (Deniz, 2009: 98).

Günümüzde iklim değişiklikleri, doğal bitki örtüsündeki değişim, sağlıksız kentleşme, nükleer denemeler, pestisit, suni gübre ve deterjan gibi kimyasalların kullanımı çevre sorunlarına neden olmaktadır. Uluslararası alanda birçok ülke çevre sorunlarının çözümü için beraber hareket etmektedir (Baykal ve Baykal, 2008: 2).

Ekolojik dengenin ve doğal hayatın korunması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması, atıkların yeniden kullanımı, geri dönüşümü ve geri kazanımı, doğa dostu üretim biçimleri, yeşil alanların nitelik ve niceliğinin artırılması çevre sorunlarına getirilecek güçlü çözümlerdir (Kurt, 2019). Türkiye'de de çevre sorunlarının çözümü için kurumlar oluşturulmuş, yasalar çıkarılmış, planlar gerçekleştirilmiş ve akademik alanda çalışmalar yapılmıştır.

1963'ten günümüze kadar oluşturulan dönemin merkezi hükümetleri tarafından oluşturulan 11 kalkınma planı da çevre sorunlarını kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Bu kalkınma planlarında çevre sorunlarına yönelik kavramlar, çözüm yöntemleri ve faaliyetler yer almaktadır (Çelikyay, 2021: 187).

Deneyimlerin ve bilgilerin organize edildiği ve gruplandırıldığı kategoriler olarak tanımlan kavramlar insanların daha sistemli bir düşünce yapısına sahip olmasına, kazandığı bilgi parçacıklarını zihinsel yapı içinde uygun bir şekilde sınıflandırmasına ve kategoriler halinde depolamasına yardımcı olur (Kılıç, 2009: 1382). Büyük düşünce yapılarının oluşturulmasında, karmaşık olan bilgi bütünü kavramada, eleştirel düşünmede ve sorunların çözümünde kavramlardan yararlanılır (B. Ü. Bozkurt, 2018).

Planlarda, projelerde ve akademik yayınlarda çevre sorunları ile ilgili olan kavramların iyi bilinmesi, kavramsal analizlerinin yapılması ileriki zamanlarda gerçekleşecek çevre sorunlarının çözümlerine de katkı sağlayacaktır.

Bu tez çalışmasının temel amacı, günümüze kadar Türkiye’de hazırlanmış olan 11 kalkınma planı içerisinde yer alan çevre sorunları ile ilgili kavramların sayısal verilerle karşılaştırmalı analizinin yapılarak incelenmesidir. Ayrıca bu çalışmada bir diğer amaç, 11 kalkınma planının incelenmesi sonucu çevre sorunları ile ilgili elde edilen bulguları tek bir çalışma da toplanmak ve literatüre katkıda bulunmaktır.

Türkiye’de ekonomik, sosyal, eğitim, adalet ve çevre gibi önemli konuları ele alan kalkınma planlarında, çevre sorunları kavramlarının analiz edilmesi ile gelecekteki çevre sorunları çözülecektir. Bu durumun ulusal ekonomiye, toplumsal refaha ve bilimsel birikime katkı sağlaması çalışmamızın yaygın etkisidir.

Bu çalışmada amaca uygun olarak ilk çevre konusuna giriş yapılacaktır, çevre sorunları kavramları on alt başlıkta incelenecektir. Ayrıca bu bölümde çevre sorunlarının tanımları, dünyada ve Türkiye’de ki durumları açıklanarak sebepleri hakkında bilgi verilecektir.

Bu çalışmanın ikinci kısmında, ilk olarak kalkınma planları hakkında genel bilgiler verilip daha sonrasında kalkınma planlarında çevre sorunları ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

Bu çalışmanın üçüncü kısmı olan bulgulara 11 kalkınma planında yer alan 10 ana başlıktaki çevre sorunu kavramları, 137 alt kavram altında sayısal analizi yapılacaktır. Ayrıca bu analizler sonucunda elde edilen verilerden tablolar, grafikler ve kelime bulutları oluşturulacaktır.

Araştırmanın tartışma ve sonuç kısmında ise tablolar, grafikler ve kelime bulutlarından elde edilen veriler yorumlanacak ve öneriler sunulacaktır.

MATERYAL YÖNTEM

Bu çalışmanın ana materyalini; birincil kaynak olarak bulgular bölümünde bulunan tablolar, ikincil kaynak olarak ise literatür incelemesi neticesinde elde edilen yerli ve yabancı kaynaklar ile yüksek lisans ve doktora tezleri oluşturmaktadır. Çalışmanın hazırlanma sürecinde üniversite ve belediye kütüphanelerinden, çeşitli elektronik kütüphanelerden, internet arama motorlarından, Yükseköğretim Kurulu tez tarama motorundan, bu konuda yayınlanan bilimsel makale ve bildirilerden yararlanılmıştır. Çalışmada Araştırma nesnesi olarak Türkiye'nin kalkınma vizyonunda önemli bir yeri olan ve 1963 yılından itibaren oluşturulmaya başlanan 11 kalkınma planı ele alınacaktır. Türkiye'de farklı yıllarda oluşturulan kalkınma planları Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı web sitesinden elde edilecektir. Araştırmanın evrenini Türkiye'de oluşturulan bu kalkınma planlarındaki çevre sorunları ile ilgili kavramlar oluşturmaktadır. Örneklem, ayrı yıllarda hazırlanan 11 kalkınma planı ve 137 adet çevre sorunu kavramı ile sınırlıdır. Bu kavramların seçilmesi gerçekleştirilen literatür taraması ile belirlenmiştir. Araştırmada, literatürde en sık kullanılan kavramlar seçilmiştir.

Kalkınma planlarında kavramlar içerik analizi ile incelenecektir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize etmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Bu araştırmada içerik analizi kapsamında uygulanan tekniklerden biri olan kelime analizi tercih edilecektir. Kelime analizi ile amaç kelime veya kelime öbeklerinin birlikte görülme sıklığı, tespit edilerek araştırma alanındaki konuların keşfedilmesidir (He, 1999). Kelime analizi ile ilgili olarak yüksek sıklıkta görünen kavramlar analiz edilerek genel bir bakışa sahip olunmaktadır (Heimerl, Lohmann, Lange ve Ertl, 2014). Kavramların incelendiği çalışmalarda ortaya çıkan kelime ve kelime grupları belirli temalar altında oluşturularak

genel kavramlara ilişkin çeşitli varsayımlara ulaşılması, bu tekniğin güçlü yönlerindendir (Ronda-Pupa ve Guerras-Martin, 2012: 166). Bu kapsamda Türkiye’de farklı yıllarda oluşturulan kalkınma planlarında yer alan çevre sorunları ile ilgili kavramlar belgelere dönüştürülecek ve bir bilgisayar programı Maxqda’nın deneme sürümü kullanılacaktır.

Maxqda programı araştırmacıların metinleri sayısal olarak değerlendirmesine ve yorumlamasına olanak sağlayan bir bilgisayar programıdır. Veriler, Excel gibi istatistik programları ile uyumlu bir şekilde çalışmakta ve karşılıklı analizler yapılabilmektedir. Bu nedenle karma yöntem kullanan araştırmacılar tarafından tercih edilen bir programdır (Çayır ve Sarıtaş, 2017: 526). Ayrıca Maxqda programında belirli bir metin dosyasının içerisinde bulunan kelimelerin sayısal analizi yapılabilmekte ve kullanım sıklıkları tespit edilerek kelime bulutları oluşturulabilmektedir. Bu çalışmada da Maxqda programı aracılığıyla belirlenen çevre sorunları kavramları arasında, en çok tekrar eden kelimelerin tabloları ve kelime bulutları yapılarak yorumlanacaktır.

LİTERATÜR BİLGİSİ

Türkiye’de kalkınma planları başlığı altında günümüze kadar 49 adet tez yazılmıştır (YÖKTEZ, 2023). Hiçbir tezde kalkınma planlarında çevre sorunları çalışılmamıştır. Google web tarayıcısındaki akademik bölümünde kalkınma planlarında çevre sorunları başlığı araştırıldığında ise 5 makale (Tablo 1) tespit edilmiştir (Google Akademik, 2023). Fakat bu makalelerin hiçbirisinde çevre sorunlarıyla ilgili kavramlar çalışılmamıştır. Gerçekleştirilen bu bilimsel çalışma, literatürde büyük bir boşluğu kapatacaktır.

Tablo 1 Google Akademikte Kalkınma Planlarında Çevre Sorunları ile İlgili Makaleler

Makalenin Adı	Makalenin Yazarı/ Yazarları	Yılı	Yayımlandığı Yer
Türkiye’de Çevre Politikaları: Kalkınma Planları Üzerinden Bir İnceleme	Hicran HAMZA ÇELİKİYAY	2021	İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi
On Birinci Kalkınma Planında Kentleşme ve Çevre Politikaları	Tuna BATUHAN İsmail KODAZ	2020	Şehir ve Medeniyet Dergisi
Türkiye’de Yapılan Kalkınma Planlarındaki Çevre Sorunlarına Yönelik Politikaların Değerlendirilmesi	Abdulsemet YAMAN Cihan ARSLAN	2021	Uluslararası Akademik Birikim Dergisi
Hükümet Programları ve Kalkınma Planları Ekseninde Çevre Politikası Analizi	Sevcan SOLAK GÜLEÇ İpek SÜRMELİ	2014	Yasama Dergisi
Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda Çevreye İlişkin Düzenlemelerin Politik Kaynakları	Gündüz AKSU	2014	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇEVRE SORUNLARI

İnsanoğlunun tarihte yerini almasıyla ortaya çıkan çevre sorunları sanayi devrimine kadarki dönemde önemli boyutlarda olmamıştır. Fakat sanayi devrimi ile birlikte hızla tüketilen doğal kaynaklar ve aşırı derecede artan üretim-tüketim döngüsü sonucu çevrede büyük oranda tahribat oluşmuştur (Y. Bozkurt, 2018).

Çevrede canlı ve cansız varlıkların karşılıklı etkileşimleri ile meydana gelen, sorun veya düzensizlik oluşturan, sistemin işleyişinde güçlüklerle yol açan veya sistemi çalışamaz duruma getiren olumsuzluklara çevre sorunları denir. Çevre sorunlarının öznel ve nesnel iki boyutu bulunmaktadır. Çevre kirlenmesi, canlı ve cansız öğeler arasındaki ilişkiden kaynaklanan nesnel boyutu oluştururken; bu kirlenmenin kişi veya kişilerde oluşturduğu algı ise öznel boyutu oluşturmaktadır (Şahin, 2022: 273).

Yapay çevresini oluşturmak isteyen insanın, doğal çevre üzerinde oluşturduğu tüm olumsuz etkiler ile doğal kaynakların aşırı ve yanlış kullanımının doğanın üretken potansiyelini tehdit ettiği çevre durumu, çevre sorunlarının bir başka tanımıdır (Karaca, 2008: 2).

1970 ve 1980’li yıllarda küreselleşmenin de etkisiyle çevre sorunları uluslararası boyutta ele alınmaya başlanmıştır. İlk olarak 1972 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve İnsan Konferansı Stockholm’de toplanarak çevre sorunları küresel boyutta tartışılmıştır (Baykal ve Baykal, 2008: 2). Birleşmiş Milletler örgütü, bu nitelikteki ikinci toplantıyı 20 yıl sonra 1992’de Rio de Janeiro’da gerçekleştirmiştir (Keleş, 2012). Ozon tabakasının delinmesi, buzulların erimesi, mevsimlerin değişmesi, küresel ısınma, orman tahribatı, çölleşme, sulak alanların kurutulması, tarım alanlarındaki kayıplar bu konferansta tartışılan çevre sorunları arasında yer almaktadır. Ayrıca bu konferansta ülkelerin bu konularda sorumluluk üstlenmesi gerektiği belirtilmiştir (Baykal ve Baykal, 2008: 2).

Türkiye’de çevre sorunları 1970 yılında sanayileşmenin artmasıyla belirgin hale gelmiştir. Çevre sorunlarının çözümü için ilk bağımsız yapılanma, 1973 yılında çıkarılan 5836 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’yla oluşturulan Çevre Sorunları Koordinasyon Kurulu’dur. Türkiye’de 1983 yılında 2872 sayılı Çevre Yasası’nın yürürlüğe girmesi ve doğal ve ekolojik açıdan önem taşıyan bölgelerin yönetiminden sorumlu Özel Çevre Koruma Kurumu’nun kurulması çevre sorunlarını önlemeye yönelik bir başka düzenlemedir. Yeni çevre politikalarının etkisi sonucunda 443 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 1991 yılında Çevre Bakanlığı kurulmuştur. Bu tarihten itibaren çevre sorunlarının çözümüne yönelik olarak uygulamacı modele geçilmiştir. Günümüzde ise çevre sorunlarının çözümü için Türkiye’de faaliyet gösteren bakanlık Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’dır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2018a; Kurt, 2019: 14). Çevre sorunları kavramının kapsamı geniş olmasına rağmen bu çalışmada çevre kirliliği, hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, atık kirliliği, besin kirliliği, radyoaktif kirlilik, gürültü kirliliği, görüntü kirliliği ve ışık kirliliği başlıklarına yer verilmiştir

1.1. Çevre Kirliliği

Çevre kavramı kolay anlaşılabilir olmasına rağmen, çevreye ilişkin konuların çeşitliliği açısından ele alındığında, kavramın karmaşık ve sınırlarını belirlemenin zor olduğu ortaya çıkmaktadır (Ağbuğa, 2016:12).

Dar anlamda, canlıların yaşamını sürdürdükleri ortam olan çevre geniş anlamda kişiyi etkileyen, maddi ve maddi olmayan gelişmesini, biçimlenmesini ve yaşamını belirleyen biyolojik, iklimsel ve toplumsal etkenlerin tümü olarak tanımlanır (Keleş, 2015).

1970’li yılların başlangıcından itibaren ülkeler çevre konusuna ilgi göstermeye başlamışlardır. Hava kirliliği, su kirliliği, enerji sorunu, nüfus sorunu iklim değişikliği, ozon tabakasının incilmesi ve çevre kirliliği üzerinde en fazla durulan çevre konularıdır. (Şahin, 2022 :275)

Devletlerin sanayi faaliyetlerinin artmasıyla birlikte doğal kaynakları hiç bitmeyecekmiş gibi kullanmaları çevre kirliliğine zemin hazırlamıştır. (Ceyhan, 2018:17). Çevrede meydana gelen, canlıların sağlığını ve ekosistemi olumsuz yönde etkileyen her türlü durum çevre kirliliğidir (Çevre Kanunu, 1983). Özellikle gelişmiş ülkeler üretimde çevre dostu teknolojiler kullanarak çevre kirliliğini azaltmaya çalışmaktadır. Fakat gelişmekte olan

lkeler evre dostu teknolojilerin maliyetinin yüksek olması sebebiyle çevrenin kirlenmesi pahasına üretimlerini artırmaya devam etmektedirler (Artan, Hayaloğlu ve Seyhan, 2015: 309).

evre kirliliğini önlemek ve canlıların daha doğal ve huzurlu bir ortamda yaşamalarına imkn vermek için gerekli olan önlemler arasında:

- evre kirliliği haritaları oluşturulması,
- Yeşil alanların artırılması,
- Termik santrallerin kurulmasının engellenerek doğa tahribatının nlenmesi,
- Fabrikalara filtreli bacalar takılması
- Atıklar için yeniden kullanım, geri dönüşüm ve geri kazanım sağlanması,
- İnsan sağlığına tehlike verebilecek kimyasal içerikli temizlik maddeleri yerine, doğal maddelerden, bitkilerden meydana gelen ve evre kirliliği oluşturmayacak olan ürünler kullanılması

yer alır (ztrk, 2017: 60).

1.2. Hava Kirliliği

Hava, canlılar için hayati öneme sahip olan, atmosferdeki tüm gazların karışımıdır. Tüm insanlığın yeterli bir hava kalitesine rahatça ulaşması ise temel bir haktır (Zencirci ve Işıklı, 2017: 26). Hava kirliliği ise kükürt dioksit, partiküller madde, nitrojen oksit ve ozon gibi kirleticilerin insanların ve diğer canlıların hayatı üzerinde olumsuz etkiler yapacak düzeyde olması durumudur (Doğanay, 2017: 10).

Hava kirliliğinin pek çok sebebi olmasıyla birlikte, bunları insan faaliyetleri ve doğal sebepler olarak iki temel grupta incelemek mümkündür. Sanayileşme ve kentleşme insan faaliyetleriyle havanın kirlenmesine örnek iken orman yangınları, yanardağ patlamaları toz fırtınalar ise doğal sebeplerden kaynaklanmaktadır (Sümer, 2014: 38).

Türkiye’de hava kirliliği özellikle 1950’lerden sonra artmaya başlamıştır (Bayram, 2005: 160). Günümüze en yakın 2019 verileriyle ıkarılan Türkiye evre Sorunları ve ncelikleri Değerlendirme Raporu’na göre; hava kirliliği 81 ilin 27’sinde birinci, 24’nde ikinci ve 20’sinde ise üçüncü öncelikli evre sorunu olarak toplamda 71 ilde görüldüğü tespit edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti evre ve şehircilik Bakanlığı, 2020).

1.3. Su Kirliliği

Suyun organik, inorganik, kimyasal, biyolojik ve radyoaktif atıklar gibi kirleticilerle kalitesinin azalması ile insanlara ve tüm diğer canlılara zarar verir hale gelmesi su kirliliği olarak tanımlanır (Şahin, 2022: 275).

Tüm dünyada ve Türkiye’de canlı yaşamı için çok önemli olduğu anlaşılan suyun, giderek azalması ve kirlenmesi büyük bir çevre sorununa dönüşmüştür. Kentlerin yerlerinin değişmesi, çeşitli toplumların bulundukları yerleri terk edip göçlerle kendilerine yeni yurtlar edinmeleri, değişen iklim koşulları yanında toprak ve su kaynaklarının bilgisizce kullanımı su kirliliğinin önemli nedenleri arasındadır (Sağlam ve Belliturk, 2003: 46). Su kirliliğinin ortaya çıkmasının bir başka sebebi ise genellikle sanayi atıklarının oluşturduğu atıklardır. Bu atıklar çevresel dengeyi daha çok bozmakta ve düzeltilmesi mümkün olmayan sonuçlar doğurmaktadır (Durak, Aşık ve Özsoy, 2019: 161).

Türkiye’de 2019 verileriyle çıkarılan Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu’na göre; su kirliliği 81 ilimizin 27’sinde birinci, 30’unda ikinci ve 16’sında üçüncü öncelikli çevre sorunudur. Toplamda ise 73 ilde önemli bir çevre sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020).

1.4. Toprak Kirliliği

Toprak, zemin yüzeyinde ince bir tabakadan oluşan, üzerinde canlıları barındıran, belli miktarlarda su ve hava içeren doğal bir varlıktır. Topraklar, insanların ve tüm canlıların yaşamlarını sürdürebildikleri yerlerdir. Bu nedenle önemli doğal kaynaklar arasında yer alır (Gürten ve Köseoğlu, 2019: 244).

Toprak kirliliği sanayi devrimiyle birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin doğal kaynakları hızla tüketmeleri sonucu ortaya çıkmıştır (Namlı vd., 2020: 155). Toprak kirliliği, insan faaliyetleri sonucunda, toprağın kimyasal, fiziksel, biyolojik ve jeolojik yapısının bozulması olarak tanımlanır. Toprak kirliliği, tarım alanlarının amacının dışında kullanılması, yanlış gübreleme, tarım ilaçlarının aşırı kullanımı, her türlü atıklar, atık yakma, orman, mera ve çayırların tahrip edilmesi, madencilik ve ticari faaliyetler nedenleri sonucunda ortaya çıkmaktadır (Karaca ve Turgay, 2012: 15).

Türkiye’de toprakların zarar görmesinin ve yok olmasının nedenleri arasında; turistik yatırımlar ve tesisler, sanayi bölgeleri, yerleşim alanı ihtiyacının hızlı artması ve izlenen politikalarda zamanla oluşan değişiklikler yer almaktadır (Güney, 2004: 141-142).

1.5.Atık Kirliliği

Atık, herhangi bir üretim ve tüketim sonucunda çevreye ölçüsüzce bırakılan veya atılan zararlı maddelerdir. (Çevre Kanunu, 1983). Atık türleri arasında; katı atıklar, ambalaj atıkları, sıvı ve gaz atıkları yer alır. Katı atıklar; sahibi tarafından atılmak istenen fakat çevre ve insan sağlığını tehdit eden, düzenli bir biçimde bertaraf edilmesi gereken maddelerdir (Gündüzalp ve Güven, 2016: 2).

Atık kirliliği, uygun arıtma tesislerinin bulunmaması ve yönetiminin iyi yapılamaması sebebiyle özellikle gelişmekte olan ülkelerde en önemli çevre problemleri arasında yer almaktadır (Awasthi, Zeng ve Li, 2016: 264).

Türkiye’de 2019 verileriyle çıkarılan Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu’na göre; atık kirliliğinin 81 ilimizin 25’inde birinci, 21’inde ikinci ve 25’inde ise üçüncü öncelikli çevre sorunu olduğu görülmektedir. Atık kirliliği Türkiye’de toplamda 71 ilde 1. 2. ve 3. öncelikli çevre sorunudur (Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020).

Türkiye’de bölgesel bazda kişi başı atık miktarları Marmara Bölgesi’nde 1,03 kg, Ege Bölgesi’nde 1 kg, Akdeniz Bölgesi’nde 0,90 kg, İç Anadolu Bölgesi’nde 0,83 kg, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde 0,81 kg, Karadeniz Bölgesi’nde 0,75 kg ve Doğu Anadolu Bölgesi’nde 0,70 kg’dır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2018b). Türkiye’de katı atık miktarını azaltmak için 2017 yılında sıfır atık projesi başlatılmıştır. Bu proje ile depolama alanlarına giden atıkların azalması, toplama ve ayrıştırma maliyetlerinin azaltılarak ülke ekonomisine katkı sağlaması hedeflenmektedir (Gündüz, 2021: 3).

1.6.Besin Kirliliği

Sağlıklı besin, kimyasal, fiziksel ve biyolojik açıdan kirlenmemiş, besleyici değerini koruyan besinlerdir (Bilici, Uyar, Beyhan ve Sağlam, 2006: 7). Tarım faaliyetleri sonucunda oluşan zirai kimyasallar ve sanayi atıkları insan sağlığını tehdit edecek şekilde besinleri kirletmektedir.

Kontrolü iyi yapılmadığında gıda ürünlerinde kalıntı olarak kalan pestisitler, herbisitler ve antibiyotikler besin kirliliğine sebep olmaktadır (Nerin, Aznar ve Carrizo, 2016).

Besinlerin doğrudan ya da dolaylı olarak kirlenmesiyle geçen hastalıklar arasında bağırsak enfeksiyonları ve kanser vakaları yer almaktadır (Güler ve Çobanoğlu, 1994: 12). Yapılan

araştırmalar sonucunda, özellikle kanser olaylarının % 80-90 oranında çevresel bileşenlere bağlı olarak ortaya çıktığı ve bu durumun başlıca sebeplerinin besinlerde olan kimyasal kanserojenler olduğu belirlenmiştir (şanlı, 1984: 34)

Besin güvenliğini sağlamak için uyulması gereken kurallar arasında kişisel hijyen kuralları, besin hijyeni kuralları, yiyecek, içecek ile ilgili alanların ve kullanılan araç gerecin hijyeni kuralları yer almaktadır. Besin güvenliği sağlamada temel ilke ise yiyecek ve içeceklerin satın alınmasından tüketime kadar geçen tüm aşamalarda hijyen ve sanitasyonun gerçekleştirilmesidir (Bilici vd., 2008: 10).

1.7.Radyoaktif Kirlilik

Nükleer yakıt çevriminde; cevherlerin çıkarılması ve işlenmesi, uranyumun zenginleştirilmesi, reaktörlerin çalıştırılması, kullanılan yakıtların taşınması ve artıkların zararsız hale getirilmesi ve depolanması işlemleri gerçekleştirilir. Bu işlemler sırasında radyoaktif maddenin kontrolsüz dağılımı ve yayılımı radyoaktif kirlenmeyi oluşturur (Güney, 2004: 275).

Radyoaktif elementlerin enerji, nükleer güç ve tıp alanlarında kullanılmasıyla canlılar sürekli radyasyona maruz kalmaktadır. Radyasyon seviyesi belli bir oranın üzerine çıkarsa canlılara zarar verir. Özellikle kanser, sakat doğumlar, doku hasarları, mutasyon ve bitkilerde anormal büyümeler canlılar üzerindeki olumsuz etkilerdir (Altın ve Kaptan, 2006: 2).

Radyoaktif maddelerin kullanımı ve atıklarının kontrolü amacıyla ulusal ve uluslararası  nemler alınmaya çalışılmaktadır. Bu konuda dünyada milletlerarası eşgüdümü sağlayan Uluslararası Atom Enerji Ajansı mevcuttur ( zdemir, 1998: 2). Türkiye’de ise radyoaktif maddelerin kullanımı ve ortaya çıkan atıkların kontrolünü 1957-2022 yılları arasında Türkiye Atom Enerjisi Kurumu sağlamıştır. Günümüzde bu faaliyetleri Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu gerçekleştirmektedir (Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu, 2022).

1.8. Gürültü Kirliliği

Dünyada hızla artan nüfus yoğunluğu, kentleşme ve sanayileşme birçok çevre sorunu da beraberinde getirmiştir. Gürültü kirliliği de bu sorunlardan bir tanesidir (Bayramoğlu, Özdemir ve Demirel 2014: 36).

Gürültü insanın sağlığını fizyolojik veya psikolojik açıdan geçici ya da kalıcı olarak bozan seslerdir (Doğan ve Çataltepe 2018: 32). Gürültü dünyada ilk defa 1972 yılında Stockholm’de düzenlenen Dünya Çevre Kongresi’nde önemli bir kirlilik etkeni olarak incelenmiştir. Daha sonraki dönemlerde Dünya Sağlık Örgütü gürültü kirliliğinin canlıları olumsuz yönde etkilediğini gösteren birçok rapor yayınlamıştır (Morillas, Gozalo, González, Moraga ve Vélchez-Gómez, 2018: 208).

Türkiye’de Çevre Kanunu’nda gürültü konusundaki maddelere açıklık getirmesi amacıyla 2010 yılında Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği çıkarılmıştır (Doğanay, 2017: 11).

2019 verileriyle çıkarılan Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu’na göre; gürültü kirliliğinin Türkiye’de 1. öncelikli sorun olduğu 2 il bulunmaktadır. Bu iller Antalya ve Eskişehir’dir. 2. öncelikli sorun olduğu ilde 2 tanedir, bu iller Sivas ve Tunceli’dir. 3. öncelikli sorun olan il sayısı ise 9’dur. Toplamda 13 ilde gürültü kirliliği birinci, ikinci veya üçüncü öncelikli sorun olarak belirlenmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2020).

1.9. Görüntü Kirliliği

İnsanoğlu yerleşik hayata geçtiği dönemden itibaren çevresini sürekli değiştirmiştir. Nüfusun artması, sanayileşme, ulaşım, tarım ve enerjide farklı girdilerin kullanımı ile insanların yaşam alanlarında kalite ve konforunu olumsuz yönde etkileyen çeşitli çevre sorunları ortaya çıkmıştır (Çolakkadıoğlu ve Yücel, 2018: 240). Bu sorunlardan bir tanesi öznel bir yaklaşımı içeren görüntü kirliliğidir.

Görüntü kirliliği, kimi alçak kimi yüksek heterojen binalar, yarısı boyalı yarısı boyasız yapılar, bitişik nizam evler, sıvası yapılmamış yapılar, gecekondu, bitmeyen kanalizasyon ve kaldırım çalışmaları, reklam panoları, çanak antenler, araba arkası yazıları gibi insanı rahatsız eden görüntülerin toplamıdır (Chmielewski, Lee, Tompalski, Chmielewski ve Wężyk, 2016: 801).

Görüntü kirliliği çevre sorunları içerisinde yer alan diğer kirlilik türlerine göre daha az zararlı olarak görülmektedir. Fakat çoğu araştırmaya göre insanların yaşamlarını birçok yönden etkilemekte, sağlığını bozmakta ve psikolojik anlamda rahatsız etmektedir (Voronych, 2013: 310)

Park ve bahçelerin yeşillendirilmesi, peyzajının düzenli yapılması ve insanların estetik duygularını incitmeyen beğenilen yaşam ortamlarının oluşturulması ile kentlerdeki görüntü kirliliği önlenir. Görüntü kirliliğinin azalması şehirlerin tarihi değerlerinin fark edilmesini sağlamakta ve insanların psikolojisini etkileyerek huzur ve mutluluk vermektedir (Karatepe, 2022: 1055)

Türkiye’de görüntü kirliliği konusunda yapılan ilk düzenleme 03.07.2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 15. maddesinin 1. fıkrasının n bendinde yer almaktadır. Bu kanunda reklam panoları ve tabelalar konusunda standartlar getirmenin belediyelerin görevi olduğu belirtilmektedir. Ayrıca 10.07.2004 tarih ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun 7. maddesinin 1. fıkrasının g bendinde reklam ve ilanların nereye asılacağı, ebatlarının ve şekillerinin nasıl olacağını belirlemenin büyükşehir belediyelerinin görevi olduğu belirtilmektedir (Yaman, 2020: 142).

1.10. Işık Kirliliği

Güneş ve ay aydınlatma için kullanılabilen doğal ışık kaynaklarındandır (Yıldız ve Yılmaz, 2005: 117). Bu doğal kaynaklar haricinde ışığın yanlış yerde, miktarda, yönde ve zamanda kullanılması ışık kirliliği olarak tanımlanır (Aslan, 2019: 247).

Işık kirliliğinin nedenleri arasında cadde ve sokaklardaki yanlış ışıklandırmalar, evlerin aydınlatılmasında gereğinden fazla ışık kullanılması, turistik tesislerin, binaların dış cephe aydınlatmalarında kullanılan ürünlerin yanlış seçilmesi ve yönlendirilmesi yer alır (Alper, 2004: 3).

Ayrıca ışık kirliliği tüm gök cisimlerinin görünürlüğünü azaltarak gökyüzü parlaklığını bozmakta ve astronomik gözlemleri etkilemektedir (Gallaway, Olsen ve Mitchell, 2010: 659).

Işık kirliliğinin, canlılar üzerinde kalıcı etkilerinin olduğu ve sağlıklarını olumsuz yönde etkilediği yapılan bilimsel araştırmalarla ortaya konmuştur (Ansarı, 2013: 11). Işık kirliliği, insanlarda geçici görme bozukluğuna, gözbebeğinin büyümesine, insanların streslerinin artmasına, baş ağrısına, prostat ve meme kanseri oranının artmasına, ciltteki lekelerin

artmasına, yüksek tansiyon ve şeker gibi hastalıklara neden olmaktadır. Doğal yaşam üzerinde ışığa duyarlı bazı böcek türlerinin yok olması, kaplumbağaların denize ulaşamaması ve göçmen kuşların yollarını kaybetmesi ışık kirliliğinin canlılar üzerindeki diğer etkileridir (Rajkhowa, 2014; Yaman, 2020: 141). Ayrıca ışık kirliliği tüm gök cisimlerinin görünürlüğünü azaltarak gökyüzü parlaklığını bozmakta ve astronomik gözlemleri etkilemektedir (Gallaway vd., 2010).

Işık kirliliğinin önlenmesi için; doğru aydınlatmayla ilgili bilgi sahibi olunmalı, doğru aydınlatma kurallarına uyulmalı, vitrin aydınlatmalarında zamanlayıcılar kullanılmalı, çevrede yanlış ve rahatsızlık veren uygulamalar ilgililere bildirilmelidir. Doğru aydınlatma kuralları arasında; aydınlatma araçlarından çıkan ışık ışınları direkt veya yansıyarak göze gelmemesi, yapay aydınlatma doğal aydınlatmaya yakın olması, çalışma alanında keskin gölgeler oluşmaması, aydınlatmada titreşim (pırıldama) olmaması yer alır (Akkaya, Albayrak, Öztürk ve Cavak, 2012: 208).

İKİNCİ BÖLÜM

KALKINMA PLANLARI

27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen askeri müdahale sonucunda hazırlatılan 1961 Anayasa'sı, kalkınmanın planlı olması gerektiğini belirtmektedir. Ancak anayasa henüz hazırlanmamışken 30 Eylül 1960'ta Başbakanlığa bağlı bir birim olarak planlı kalkınmadan sorumlu Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur (Şahin, 2020: 102).

1961 Anayasası'nın Kalkınma Planı ve Devlet Planlama Teşkilatı başlığını taşıyan 129. maddesinde kalkınma ile ilgili olarak; “iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınma plâna bağlanır. Kalkınma bu plâna göre gerçekleştirilir. Devlet Plânlama Teşkilâtının kuruluş ve görevleri, plânın hazırlanmasında, yürürlüğe konmasında, uygulanmasında ve değiştirilmesinde gözetilecek esaslar ve plânın bütünlüğünü bozacak değişikliklerin önlenmesini sağlayacak tedbirler özel kanunla düzenlenir“ hükmü yer almaktadır (1961 Anayasası). Bu kapsamda Türkiye’de 1963 yılından başlayarak günümüze kadar 11 ayrı kalkınma planı (Tablo 2) hazırlanmıştır.

Tablo 2 Kalkınma Planları

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1963-1967
İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1968-1972
Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	1973-1977
Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı	1979-1983
Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1985-1989
Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı	1990-1994
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	1996-2000
Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	2001-2005
Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı	2007-2013
Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı	2014-2018
On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı	2019-2023

Kaynak: (Şahin, 2022: 103)

Kalkınma planlarının yazılmasındaki temel amaç, ülkenin ekonomik ve sosyal yönden gelişmesi ve ilerlemesini sağlamaktır. Kalkınma planlarında ele alınan başlıklar arasında; küresel gelişmeler, ekonomi, üretim ve verimlilik, nitelikli insan, güçlü toplum, hukuk devleti, demokratikleşme, iyi yönetim, yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre yer alır (Yaman ve Arslan, 2021: 22).

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de çıkarılan on bir kalkınma planı içerisinde yer alan çevre sorunları ve çözümleri ile ilgili düzenlemeler ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

2.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Türkiye’nin ilk kalkınma planı olan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda çevre sorunlarına yönelik düzenlemelerin doğrudan yer almadığı görülmektedir. Bu plandaki temel amaç dengeli bir ekonomik büyüme ve sosyal anlamda gelişmeyi sağlamaktır (Yaman ve Arslan, 2021: 27).

Planda çevre sağlığından bahsedilerek çevre konusuna dolaylı olarak değinilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1963). Ayrıca dönemin önemli çevre sorunları arasında yer alan gecekondular kavramına ayrı bir bölümde yer verilmiştir. Bu bölümde gecekonduların durumu ortaya konularak, gerekli altyapıyı belediyeler ile gecekondular sahiplerinin birlikte gerçekleştireceği belirtilmiştir (Aksu, 2014: 7).

2.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndaki hedefler arasında; kişi başına düşen geliri hızla artırmak, farklı gelir grupları ve bölgeler arasındaki gelişmenin dengeli olmasını sağlamak ve vatandaşa iş imkânları yaratarak iktisadi ve sosyal alanda olumlu gelişmeler elde etmek yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1968). Bu belirtilen hedefler çevre sorunlarına getirilen dolaylı çözüm yolları arasında yer alır.

Bu planda Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda olduğu gibi sağlık ile ilgili konulara değinilmiş ve “çevre sağlığı şartlarının düzeltilmesi” ifadesine yer verilmiştir (Çelikyay, 2021: 194). Ayrıca birinci plandakine benzer şekilde çevre sorunlarıyla ilgili gecekondur konusu ele alınmış ve gecekondur yapımasının engellenmesi amaçlanmıştır. Büyük şehirlere kırlardan göçlerin çoğalması sebebiyle konut sorunlarının ortaya çıktığı ve bunun ancak düzenli kentleşme ile çözülebileceği ifade edilmektedir (Batuhan, T. ve Kodaz, 2020: 78).

2.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı

Bu kalkınma planında çevre sorunlarına ilk kez yer verilmekte, ülkede çevre kirliliğinin oluştuğu, erozyonun önlenmesi gerektiği ve çevre sağlığının önemli bir sorun haline gelmesi nedeniyle, özerk bir çevre örgütünün kurulmasının gerekliliğinden bahsedilmektedir (Y. Bozkurt, 2018: 122). Ayrıca planda çevre sorunlarının çözümü için, uluslararası devletler hukuku içinde arayışlar olduğu görülmektedir. Plana göre, Türkiye'nin endüstrileşme hedefleri ile ilgili mevzuatında, uluslararası belgeler dikkate alınarak yeniden düzenlenmeler yapılacaktır (Çelikyay, 2021: 194).

Bazı sanayi çevrelerinde ve kentleşmenin yoğun olduğu yerlerde, özellikle son 10 yılda oluşan hava, su, kıyı kirlilikleri planda konu edinilen diğer çevre sorunlarıdır. Planda bu çevre sorunlarının bazı fonları olumsuz yönde etkilemeden çözülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Çevre sorunları konusunda ulusal düzeydeki görev dağılımının yeniden yapılması ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın tüm koordinasyonu sağlamakla yükümlü olduğu planda belirtilen bir diğer husustur. Son olarak planda çevreye zarar verilmemesi ve korunması konusunda toplumun aydınlatılması gerektiği görüşü yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1973).

2.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı

Bu planda, çevre sorunları su kirlenmesi, hava kirlenmesi, toprak erozyonu ve kirlenmesi, dinlenme yerleri ve gürültü başlıkları altında ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Bu başlıklar altında planda yer alan konular arasında;

- Su kirliliğinin kara kaynaklı suların kirlenmesi ve deniz kirlenmesi başlıkları altında ele alındığı ve kara kaynaklı suların kirlenmesinin sebebinin, altyapısı yeterli olmadan hızlı

kentleşme olduğu, deniz kirlenmesinin temel sebebinin ise gemilerin atıklarının kıyılara bırakılması olduğu,

- Hava kirliliğinin Türkiye’de genel bir sorun olmadığı ancak kentleşme ve sanayileşmenin yoğun olduğu yerlerde bölgesel olarak görüldüğü,
- Toprak kirliliğinin nedenleri arasında tarım teknikleri, tarım araçları ve gübrelemede yanlış ürün seçimleri olduğu,
- Dinlenme yerleri başlığı altında ulusal ve uluslararası düzeyde önemli olan kültürel ve doğal dinlenme alanlarının korunması gerektiği,
- Gürültü kirliliğinin trafikte bulunan araç sayısının fazla olmasından kaynaklandığı ve bu kirliliğin insanların beden ve ruh sağlıklarını etkilediği

yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1979).

2.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Bu planda, çevre sorunlarını önlemek amacıyla; çevre politikalarının arazi kullanımında dikkate alınması gerektiği, Haliç, İzmit ve İzmir Körfezleri gibi sanayi kuruluşlarının fazla olduğu yerlerde deniz kirliliğinin önlenmesi, su kaynaklarının insan sağlığını tehdit etmeyecek şekilde temizliğinin sağlanması ve hava kirliliğinin çözümüne yönelik önlemler alınması konularına yer verilmiştir. Ayrıca, çevre sorunları alanında araştırma-geliştirme yapan kurumlar ile üniversitelere destekler verilmesi gerekliliği planda vurgulanan bir diğer konudur (Yaman ve Arslan, C. 2021: 30). Planda, sadece meydana gelen çevre kirliliğinin ortadan kalkması değil, doğal kaynakların gelecek nesillere aktarılması için muhafaza edilmesine ve geliştirilmesine önem verileceği de belirtilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1985).

2.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı

Bu planın temel amacı dengeli ve istikrarlı bir kalkınma planı yaparak işsizliği ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını azaltmak olduğu görülmektedir. Planda çevre ile ilgili olarak yerleşme ve çevre başlığı altında çevre sorunları ele alınmış ve sağlıklı bir yaşam için çevrenin temiz olması gerektiği vurgulanmıştır (Yaman ve Arslan, C. 2021: 31).

Çevre sorunları başlığı altında plandaki temel ilke; insan sağlığı ve doğal çevreyi koruyarak, sürekli kalkınmayı sağlamak için doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek kuşaklara doğal, fiziki ve sosyal bir çevre bırakmaktır. Bu kapsamda tüm ekonomik politikalarda çevrenin dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bakanlıkların çevre politikalarının geliştirilmesinde ve uygulanmasında görevli olduğu, koordinasyonun ise çevre işlerinden sorumlu birimlerce sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Buna ilaveten önleyicilik ilkesi çerçevesinde çevre sorunlarıyla ilgili gerekli tedbirlerin kirlilik meydana gelmeden alınması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Ayrıca atıkların zararsız hale getirilmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi gerektiği konuları çevre sorunlarını önlemeye yönelik değinilen diğer ifadelerdir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1990).

2.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Bu planda çevre sorunları çevrenin korunması ve geliştirilmesi başlığı altında ele alınmıştır. Bu başlık altında mevcut durum, amaçlar, ilkeler, politikalar, hukuki ve kurumsal düzenlemeler alt başlıklarında incelenmiştir. Mevcut durum alt başlığının içeriğinde çevre sorunlarına, eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Bu kapsamda altıncı planda benimsenen sürdürülebilir kalkınma yaklaşımına rağmen çevre yönetimi konusunda uygulamada yetersiz kalındığı, hukuksal düzenlemelerde bazı eksikliklerin varlığı, mevzuatın günün ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olduğu bu başlıkta belirtilmektedir. Ayrıca hava kirliliği, su kirliliği, toprak kirliliği, sanayi ve evsel atıklar ve erozyon gibi çevre sorunlarının çözümü noktasında uygulamaların sınırlı kaldığı plandaki bir başka eleştiri konusudur. Amaçlar, ilkeler ve politikalar başlığı altında çevre sorunları ile ilgili yapılacak düzenlemelere yer verilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ile doğal dengeyi korumak, doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek nesillere doğal, fiziki ve sosyal bir çevre bırakmak, atık yönetimini sağlamak, dinamik bir çevre yönetimi oluşturmak ve çevre politikalarının oluşturulmasında uluslararası politikalara uyum sağlamak çevre sorunları ile ilgili yapılacak düzenlemelerdir. Ayrıca hukuki ve kurumsal düzenlemeler başlığı altında kanunlarda günün şartlarına göre düzeltmeler yapılacağı belirtilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1996).

2.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

Bu planda çevre sorunları; çevre başlığı altında mevcut durum, amaçlar, ilkeler, politikalar, hukuki ve kurumsal düzenlemeler alt başlıklarında ele alınmıştır. Mevcut durum alt başlığında, çevre yönetiminin istenen düzeye getirilemediği, eğitim konusunda eksikliklerin olduğu ve bunun doğal kaynakların yönetiminde engel yarattığı, ekonomik araçların tam olarak kullanılamadığı ve Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliği'nin uygulanmasında yeterli olunamadığı gibi çevre sorunlarından bahsedilmektedir (Y. Bozkurt, 2018: 131).

Amaçlar, ilkeler ve politikalar başlığı altında çevre sorunları ile ilgili yapılacak düzenlemeler yer almaktadır. Bu kapsamda çevre sorunlarının çözümü ile bağlantılı olan kurumlar arasında eşgüdüm sağlanacak, Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı günün şartlarına uygun şekilde düzenlenecek, çevresel riskler düşürülerek doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı özendirilecek, biyolojik çeşitliliğin korunması amacıyla Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı yürürlüğe sokulacak, erozyon ve çölleşme ile mücadele için Ulusal Çölleşme Eylem Planı hazırlanacak, sanayi yatırımlarında çevre dostu teknolojik aletlere ağırlık verilecek, Çevresel Etki Değerlendirme Yönetmeliğinde düzeltilecek ve sera gazı emisyonlarını kontrol altına almak için düzenlemeler yapılacaktır. Hukuki ve kurumsal düzenlemeler alt başlığında ise kanunlarda günün şartlarına uygun düzenlemeler yapılması ve biyogüvenlik yasası çıkarılarak Ulusal Biyogüvenlik Kurulu'nun oluşturulması yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2001).

2.9. Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı

Bu kalkınma planının Avrupa Birliği'ne katılım konusunda önemli bir yeri vardır. Plan, diğer kalkınma planlarından farklı olarak Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında, Avrupa Birliği mali takvimine göre yedi yıllığına hazırlanmıştır. Çevre konusu planda, alt başlıklara ayrılmadan bütün halinde çevrenin korunması ve kentsel altyapının geliştirilmesi başlığı altında madde madde ele alınmıştır (Çelikyay, 2021: 199).

Bu planın çevre ile ilgili temel ilkesi, çevrenin gelecek nesillerin ihtiyaçları da düşünülerek korunması esasıdır (Güleç ve Sürmeli, 2014). Planda; doğal kaynakların korunması ve bu kaynaklardan herkesin eşit şekilde yararlanmasının sağlanması, kirleten ve kullanan öder

ilkesinin dikkate alınması, çevre konusunda yapılan düzenlemelerin aflarla sekteye uğramaması, sera gazını azaltmak için Ulusal Eylem Planı hazırlanması, sanayide çevre dostu teknolojinin kullanılması ve atıkların bu sayede azaltılması, su kaynaklarının etkin kullanılması, atıkların üretiminin azaltılması, geri kazanım ve bertaraf sistemlerinin oluşturulması ve çevre bilinci oluşturmak için eğitim çalışmalarının yapılması gibi konular ele alınmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2007).

2.10. Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı

Planda su, gıda ve doğal kaynakların etkin kullanımı, iklim değişikliği ve enerji sistemleri konuları ayrı başlıklar halinde çevre konusu kapsamında genel olarak ele alınmaktadır. Planın hedef ve politikalarını oluşturan bölümünde; yaşanabilir mekânlar, sürdürülebilir çevre, kentsel dönüşüm ve konut, kentsel altyapı, mahalli idareler, kırsal kalkınma, toprak ve su kaynakları yönetimi, afet yönetimi ve çevrenin korunması yer almaktadır. (Y. Bozkurt, 2018: 135).

Çevrenin korunması başlığı altında durum analizi, amaç, hedefler ve politikalar alt başlıkları bulunmaktadır. Durum analizi başlığı altında çevre sorunlarıyla ilgili olarak bir önceki planda ele alınan önlemlerin başarılı sonuçlar verdiği yer almaktadır. Ancak nüfus artışı, ekonomik büyüme, üretim ve tüketim süreci gibi faktörlerin çevreyi etkilemeye devam ettiği belirtilmektedir. Çevre sorunlarının çözümü için ise kurumlar arası işbirliğinin güçlendirilmesi gerektiği ve çevre dostu teknolojik çalışmaların yapılmasının önemli olduğu planda vurgulanmaktadır (Yaman ve Arslan, 2021: 33).

Amaç ve hedefler başlığı altında tarım, ulaştırma, enerji, inşaat ve sanayi gibi sektörlerde çevre dostu olan fırsatlar değerlendirilerek yeşil büyümenin sağlanması hedeflenmektedir. Politikalar başlığında ise çevre yönetimine önem verileceği, özel sektörün, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının rolünün artırılacağı, şehirlerdeki görüntü ve gürültü kirliliklerinin önlenmeye çalışılacağı, yaşam kalitesinin ve çevre duyarlılığının artırılacağı, yenilenebilir enerji gibi çevre dostu ürünlerin geliştirileceği, çevre bilincinin artırılacağı, iklim değişikliği ile mücadelenin sürdürüleceğinden bahsedilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2014).

2.11. On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı

On Birinci Kalkınma Planı Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçildikten sonra çıkarılan ilk plandır. Bu plan Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından hazırlanmış ve 15 yıllık bir perspektifin ilk beş yıllık dilimi olarak tasarlanmıştır. Kalkınma planının vizyonu; daha fazla değer üreten, daha adil paylaştan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye'dir. Bu vizyona ulaşmak için belirlenen beş temel başlıktan biri, yaşanabilir şehirler, sürdürülebilir çevredir. Bir önceki plana benzer şekilde bu başlık altında bölgesel gelişme, şehirleşme, konut, kentsel dönüşüm, kentsel altyapı, kırsal kalkınma, afet yönetimi ve çevrenin korunması başlıkları yer almaktadır (Batuhan ve Kodaz, 2020: 84).

Çevrenin korunması başlığının alt başlıkları ise amaç, politika ve tedbirlerdir. Bu başlık altında temel amaç, doğal kaynakların ve çevrenin korunması, sürdürülebilir yönetimin sağlanması, insanlarda çevre bilincinin ve duyarlılığının artırılmasıdır. Politika ve tedbirler alt başlığında; çevre yönetiminin sağlanması, gerekli mevzuat değişikliklerinin yapılması, sera gazının azaltılması, iklim değişikliği eylem planlarının hazırlanması, hava kirliliğinin önlenmesi, ekosistemler ve ekosistem hizmetlerinin korunması ve yerleşim alanlarının gürültü haritasının hazırlanması gibi konular yer almaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Çevre sorunları ile ilgili kavramların iyi bilinmesi, kavramsal analizlerinin yapılması ileriki zamanlarda gerçekleşecek çevre sorunlarının çözümlerine de katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda, kalkınma planları dahilinde gerçekleştirilen bu çalışmada belirlenen çevre sorunları kavramları sayısal verilerle karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır.

1963 yılından başlayarak günümüze kadar gelen 11 kalkınma planı aşağıda belirtilen 10 başlık altında 137 çevre sorunu kavramı (Tablo 3) üzerinden ele alınacaktır. Bu başlık altında yapılan tüm incelemelerde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı web sitesinden yararlanılmıştır. Web adresi olarak da <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> kullanılmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023).

Tablo 3 Türkiye’de Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunları ile İlgili Araştırılması Yapılan Kavramlar

Çevre Kirliliği	Hava Kirliliği	Su Kirliliği	Toprak Kirliliği
Çevre	Asit Yağmurları	Arıtma Tesisi	(Aşırı) Otlatma
Çevre Bilinci	Egzoz Gazı (Gazları)	Atık Su	Ağır Metal(ler)
Çevre Dostu	Hava	Atık Su Arıtma	Anız Yakma
Çevre Hukuku	Hava Kalitesi	Deniz Kirliliği	Çorak(lık)
Çevre Kirliliği	Hava Kirliliği	Deterjan	Erozyon
Çevre Koruma	İklim Değişikliği	İçilebilir Su	Fosil Yakıt(lar)
Çevre Sağlığı	Kentleşme	İçme Suyu	Kimyasal Gübre(ler)
Çevre Sorunları	Karbon Ayak İzi	Kanalizasyon	Maden İşletmeciliği
Çevre Yasası	Küresel Isınma	Kirli Su	Organik Tarım
Doğa Koruma	Ozon Tabakası	Su Hakkı	Orman Yangınları
Doğal Kaynak	Sera Etkisi	Su Kirliliği	Pestisit
Sürdürülebilir Çevre	Sera Gazı	Su Yönetimi	Tarım İlaçları
Tabiat	Solunum Hastalıkları	Tatlı Su	Toprak
	Yenilenebilir Enerji Kaynağı		Toprak Kirliliği

	Yenilenemez Enerji Kaynağı		Madencilik
Atık Kirliliği	Besin Kirliliği	Radyoaktif Kirlilik	Gürültü Kirliliği
Atık	Besin	Çernobil Kazası	Desibel
Atık Kirliliği	Besin Kirliliği	Nükleer Enerji	Egzoz Susturucu
Atık Yağ(lar)	Genetiği Değiştirilmiş Organizma	Nükleer Enerji Politikası (ları)	Gürültü
Atık Yönetimi	Gıda	Nükleer Enerji Santralleri	Gürültü Düzeyi
Evsel Atık	Gıda Bozulması	Nükleer Santral	Gürültü Kaynağı
Geri Dönüşüm	Gıda Güvenliği	Nükleer Silah (lar)	Gürültü Kirliliği
Geri Kazanım	Gıda Katkı Maddesi (leri)	Radyasyon	İşitme
Katı Atık	Gıda Kontrolü	Radyoaktif	İşitme Bozukluğu
Plastik Atık	Gıda Mühendisliği	Radyoaktif Atık	İşitme Kaybı
Sanayi Atıkları	Gıda Yasası	Radyoaktif Kirleticisi	Korna (Sesi)
Sıfır Atık	Gıda Zehirlenmesi	Radyoaktif Kirlilik	Sağrlık
Tehlikeli Atık	Helal Gıda	Radyoaktif Madde	Ses
Tıbbi Atık	Hijyen	Reaktör	Ses Perdesi
Yeniden Kullanım		Termik Santral	Yalıtım
Görüntü Kirliliği	Işık Kirliliği		
Çarpık Kentleşme	Aydınlatma		
Dikey Mimari	Dış Aydınlatma		
Gecekondu	Dış Cephe Aydınlatmaları		
Görüntü	Doğal Aydınlatma		
Görüntü Kirliliği	Doğru Aydınlatma		
İmar Planları	Işık		
Kentsel Dönüşüm	Işık Kirliliği		
Kentsel Estetik	Işıklandırma		
Kentsel Tasarım	Yanlış Işıklandırma		
Millet Bahçeleri	Yapay Aydınlatma		
Parklar	Yapay Işık		
Plansız Kentleşme	Yapay Işıklandırma		
Restorasyon			
Yatay Mimari			

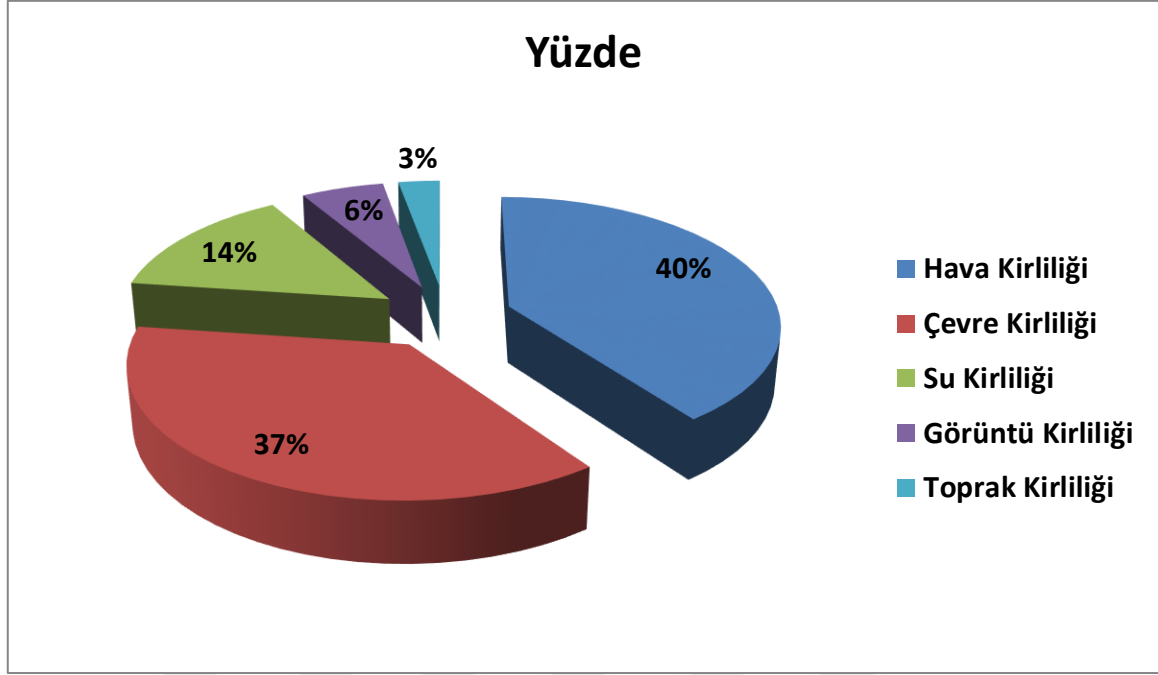
Tablo 4 Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunları ile İlgili Ana Başlıkların Sayısal Analizi

Sözcük	Frekans	%	Derece	Kalkınma Planları										
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Çevre Kirliliği	14	40.00	1	0	0	0	1	0	4	2	3	0	2	2
Hava Kirliliği	13	37.14	2	0	0	0	4	2	3	1	1	0	0	2
Su Kirliliği	5	14.29	3	0	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1

Görüntü Kirliliği	2	5.71	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Toprak Kirliliği	1	2.86	5	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Atık Kirliliği	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Besin Kirliliği	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gürültü Kirliliği	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Işık Kirliliği	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Radyoaktif Kirlilik	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	35	100		0	0	0	7	3	7	4	5	0	3	6

Türkiye’deki 11 kalkınma planı incelendiğinde, çevre sorunları ile ilgili ana başlıkların sayısal analizinde en çok kullanılan ana başlık 14 (%40) defa ile (Şekil 1) çevre kirliliğidir. Çevre kirliliği başlığından sonra en çok tekrar eden ana başlık 13 (%37.14) tekrar ile hava kirliliğidir. Su kirliliği başlığı 5 (%14.29) defa ile en çok tekrar eden üçüncü ana başlıktır. Görüntü kirliliği 2 (%5.71), toprak kirliliği ise kalkınma planlarında 1 (%2.86) kez kullanılmıştır. Atık kirliliği, besin kirliliği, ışık kirliliği ve radyoaktif kirlilik başlıklarına ise kalkınma planlarında yer verilmemiştir. Kalkınma planlarında ana başlıklar toplamda 35 kez (Tablo 4) kullanılmıştır.

Kalkınma planlarında yer alan çevre sorunları ile ilgili ana başlıkların kelime bulutunda (Şekil 2) en fazla öne çıkan çevre kirliliği ve hava kirliliği başlıklarıdır.

Şekil 1 Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunları ile İlgili Ana Başlıkların Yüzdelik Dilimleri

Şekil 2 Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunları ile İlgili Ana Başlıkların Kelime Bulutu

3.1. Çevre Kirliliği

Tablo 5 Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi

Sözcük	Frekans	%	Derece	Kalkınma Planları										
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Çevre	1024	75.96	1	44	101	59	83	35	67	226	152	45	123	89
Doğal Kaynak	97	7.20	2	0	0	18	20	1	4	10	16	6	18	4
Çevre Sorunları	58	4.30	3	0	0	7	15	6	7	9	9	0	4	1
Çevre Sağlığı	52	3.86	4	7	16	5	12	2	1	1	3	1	1	3
Tabiat	40	2.97	5	2	1	3	0	0	3	20	3	0	0	8
Çevre Koruma	24	1.78	6	0	0	0	0	0	4	11	4	2	0	3
Çevre Dostu	18	1.34	7	0	0	0	0	0	0	5	1	1	10	1
Çevre Kirliliği	14	1.04	8	0	0	0	1	0	4	2	3	0	2	2
Çevre Bilinci	9	0.67	9	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	4
Sürdürülebilir Çevre	8	0.59	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	5
Doğa Koruma	4	0.30	11	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
Çevre Hukuku	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çevre Yasası	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	1348	100		53	118	92	131	44	91	285	192	57	163	122

Türkiye’de 1963 yılından itibaren yazılan kalkınma planları incelendiğinde, çevre kirliliği başlığı altında sayısal analizi yapılan kavramlardan olan çevre kelimesi 1024 (%75.96) defa (Şekil 2) tekrar etmiştir. Çevre sözcüğü en fazla 226 tekrar ile (Tablo 1) 1996-2000 yılları arasını kapsayan 7. Kalkınma Planı’nda yer almaktadır.

Doğal kaynak kavramı kalkınma planları incelendiğinde 97 (%7.20) kez geçerek en fazla tekrar eden ikinci sözcük olmuştur. Bu kavram en fazla 20 tekrar ile 1979-1983 yılları arasını kapsayan 4. Kalkınma Planı’nda yer almaktadır.

Çevre sorunları sözcük öbeği tüm kalkınma planlarında 58 (%4.30) defa tekrar etmiştir. Bu sözcük öbeği en fazla 15 kez ile 1979-1983 yılları arasını kapsayan 4. Kalkınma Planı’nda yer almaktadır.

Çevre sağlığı tüm kalkınma planlarında 52 (%3.86) defa tekrar etmiştir. Çevre sağlığı kavramı en fazla 16 tekrar ile 1968-1972 yıllarını kapsayan 2. Kalkınma Planı’nda yer almaktadır.

Tabiat sözcüğü 11 kalkınma planında toplamda 40 (%2.97) defa tekrar etmiştir. Tabiat en fazla 1996-2000 yılları arasını kapsayan 7. Kalkınma Planı'nda 20 kez tekrar etmiştir.

Çevre koruma 11 kalkınma planında 24 (%1.78) defa tekrar etmiştir. Çevre koruma kavramı en fazla 11 kez tekrar ederek 1996-2000 yılları arasını kapsayan 7. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Çevre dostu kavramı kalkınma planlarında 18 (%1.34) kez tekrar etmiştir. Bu kavram en fazla 10 tekrar ile 2014-2018 yılları arasını kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır. Çevre kirliliği ise tüm kalkınma planları incelendiğinde 14 (%1.04) defa tekrar etmiştir. Çevre kirliliği en fazla 4 tekrar ile 1990-1994 yılları arasını kapsayan 6. Kalkınma Planı'nda bulunmaktadır.

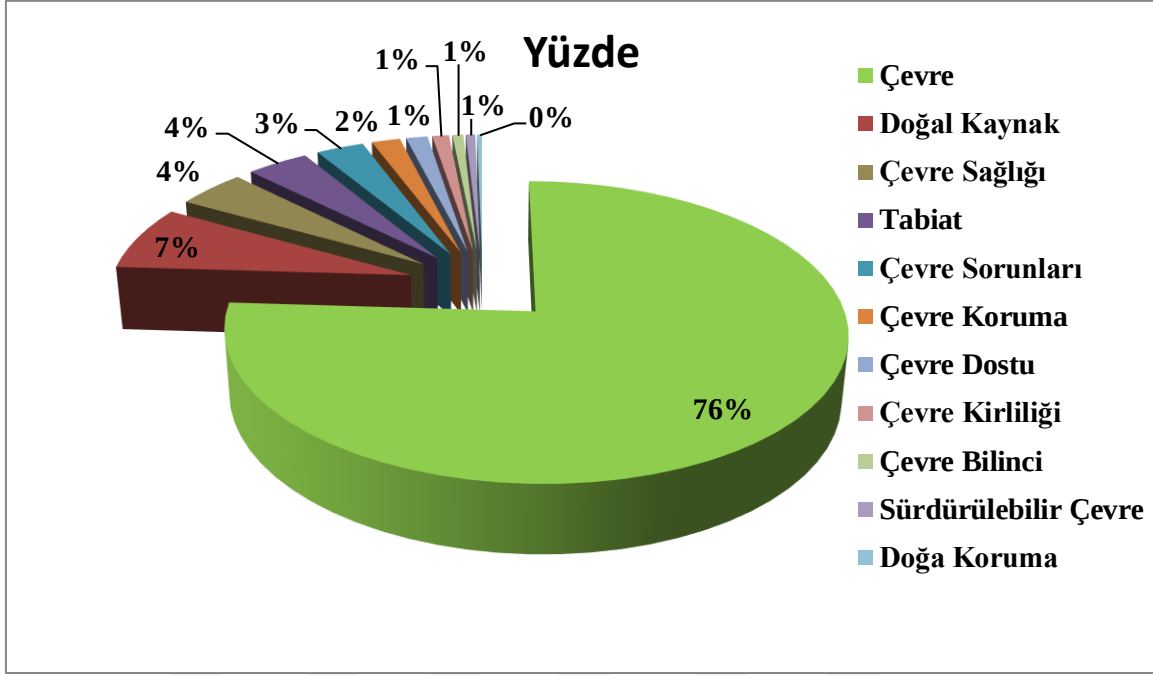
Çevre bilinci kalkınma planlarında toplamda 9 (%0.67) kez tekrar etmiştir. Bu kavram en fazla 4 kez ile 2019-2023 yılları arasını kapsayan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin ilk kalkınma planı olan 11. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Sürdürülebilir çevre kavramına bakıldığında kalkınma planlarında 8 (%0.59) kez geçmektedir. Bu kavram en fazla 5 tekrar ile 2019-2023 yılları arasını kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Doğa koruma kavramı kalkınma planlarında 4 (%0.30) defa tekrar etmiştir. Bu kavram da en fazla 2 tekrar ile 2019-2023 yılları arasını kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Çevre hukuku ve çevre yasası kavramları 11 kalkınma planının hiç birinde yer almamaktadır. Kalkınma planlarında yer alan çevre kirliliği ile ilgili kavramların kelime bulutunda (Şekil 4) en fazla öne çıkan çevre kavramıdır.

11 kalkınma planında, çevre kirliliği başlığı altındaki kavramlar toplamda 1348 kez kullanılmıştır.

Şekil 3 Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri

Şekil 4 Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu

3.2. Hava Kirliliği

Tablo 6 Kalkınma Planlarında Yer Alan Hava Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi

Sözcük	Frekans	%	Derece	Kalkınma Planları										
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Hava	583	71.53	1	80	96	66	70	28	31	61	54	29	30	38
Kentleşme	137	16.81	2	0	0	12	61	3	2	20	27	6	2	4
İklim Değişikliği	36	4.42	3	0	0	0	0	0	0	0	3	2	8	23
Yenilenebilir Enerji Kaynağı	23	2.82	4	0	0	0	0	5	2	1	3	3	5	4
Hava Kirliliği	13	1.60	6	0	0	0	4	2	3	1	1	0	0	2
Hava Kalitesi	12	1.47	7	0	0	0	0	0	2	3	0	0	0	7
Sera Gazı	8	0.98	8	0	0	0	0	0	0	0	2	1	2	3
Asit Yağmurları	2	0.25	9	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
Küresel Isınma	1	0.12	10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Egzoz Gazı	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Karbon Ayak İzi	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ozon Tabakası	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sera Etkisi	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Solunum Hastalıkları	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yenilenemez Enerji Kaynağı	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	815	100		80	96	78	135	38	40	87	91	41	48	81

Türkiye’de 1. 2. 3. öncelikli çevre sorunu olarak 71 ilimizde yer alan hava kirliliği (Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020) başlığı altındaki kavramlar kalkınma planları içinde incelendiğinde en çok tekrar eden kavramın 583 (%71.53) kez ile (Şekil 5) hava olduğu belirlenmiştir. 11 kalkınma planına ayrı ayrı bakıldığında bu kavramın en fazla 96 kez ile (Tablo 6) 1968-1972 yılları arasını kapsayan 2. Kalkınma Planı’nda yer aldığı görülmektedir.

Kalkınma planlarına bakıldığında hava kirliliği başlığı altında bir diğer kavram olan kentleşme 137 (%16.81) tekrar ile ikinci sırada yer almaktadır. Bu kavram 61 kez ile en fazla 1979-1983 yıllarını kapsayan 4. Kalkınma Planı’nda yer almaktadır.

İklim değişikliği tüm kalkınma planlarına bakıldığında 36 (%4.42) defa tekrar etmiştir. Günümüzün de önemli kavramı olan iklim değişikliği en fazla 23 kez ile 2019-2023 yılları arasını kapsayan 11. Kalkınma Planı’nda yer almaktadır.

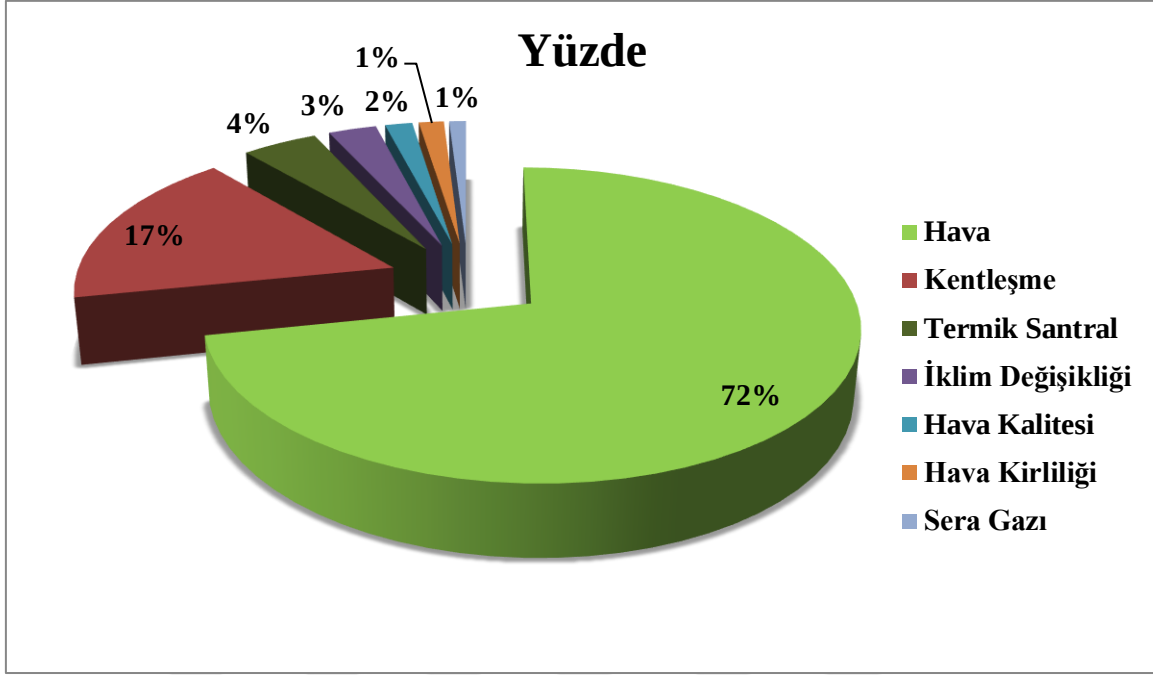
Yenilenebilir enerji kaynağı kavramı kalkınma planlarında toplam 23 (%2.82) kez tekrar etmiştir. Bu kavram en fazla ayrı ayrı 5 kez ile 5. ve 10. Kalkınma Planlarında bulunmaktadır.

Hava kirliliği kavramı 11 kalkınma planı incelendiğinde 13 (%1.60) defa tekrar ettiği görülmektedir. Hava kirliliği en fazla 4 kez ile 1979-1983 yılları arasını kapsayan 4. Kalkınma Planı'nda bulunmaktadır. Hava kalitesi ise kalkınma planlarında 12 (%1.47) kez tekrar etmiştir. Hava kalitesi kavramı en fazla 7 tekrar ile 2019-2023 yılları arasını kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır. Hava kirliliğinin sebepleri arasında yer alan sera gazı kavramı kalkınma planları içerisinde toplamda 8 (%0.98) defa tekrar ettiği görülmektedir. Sera gazı kavramı en fazla 3 tekrar ile 11. Kalkınma Planı'nda bulunmaktadır.

Asit yağmurları kavramı kalkınma planlarında toplamda 2 (%0.25) kez tekrar etmektedir. Bu kavram 7. ve 8. Kalkınma Planlarında ayrı ayrı birer kez geçmektedir. Küresel ısınma kavramı ise 1 (%0.12) kez 2014-2018 yılları arasını kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Hava kirliliği başlığı altında incelenen egzoz gazı, karbon ayak izi, ozon tabakası, sera etkisi, solunum hastalıkları ve yenilenemez enerji kaynağı kavramları ise 11 kalkınma planının hiçbirinde yer almamaktadır. Kalkınma planlarında hava kirliliği ile ilgili kavramların kelime bulutunda (Şekil 6) ise en fazla öne çıkan hava ve kentleşme kavramlarıdır.

11 kalkınma planında, hava kirliliği başlığı altındaki kavramlar toplamda 815 kez kullanılmıştır.

Şekil 5 Kalkınma Planlarında Yer Alan Hava Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri

Şekil 6 Kalkınma Planlarında Yer Alan Hava Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu

3.3. Su Kirliliği

Tablo 7 Kalkınma Planlarında Yer Alan Su Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi

Sözcük	Frekans	%	Derece	Kalkınma Planları										
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
İçme Suyu	222	47.74	1	25	28	27	17	22	5	48	29	1	11	9
Kanalizasyon	152	32.69	2	9	5	29	18	14	9	29	20	2	12	5
Atık Su	30	6.45	3	0	0	0	0	0	1	3	5	4	7	10
Deterjan	20	4.30	4	0	6	3	4	2	4	1	0	0	0	0
Arıtma Tesisi	19	4.09	5	0	0	0	0	2	2	5	3	3	1	3
Atık Su Arıtma	8	1.72	6	0	0	0	0	0	0	1	1	2	2	2
Su Kirliliği	5	1.08	7	0	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1
Su Yönetimi	5	1.08	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0
Deniz Kirliliği	2	0.43	9	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0
Tatlı Su	2	0.43	9	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0
İçilebilir Su	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kirli Su	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Su Hakkı	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	465	100		34	39	59	43	41	21	89	59	12	38	30

11 kalkınma planı su kirliliği başlığı altında incelendiğinde en çok tekrar eden kelimenin 222 (%47.74) tekrar ile (Şekil 7) içme suyu olduğu görülmektedir. İçme suyu kavramı 48 kez ile (Tablo 7) en fazla 1996-2000 yılları arasını kapsayan 7. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır. Kanalizasyon ise 152 (%32,69) tekrar ile ikinci sırada bulunmaktadır. Bu kavram en fazla 29'ar tekrar ile 3. ve 7. Kalkınma Planlarında geçmektedir.

Atık su kavramı kalkınma planları incelendiğinde 30 (%6.45) kez tekrar etmiştir. Bu kavram en fazla 10 tekrar ile 2019-2023 yılları arasını kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Deterjan kavramı kalkınma planları incelendiğinde 20 (%4.30) kez tekrar etmiştir. Bu kavram en fazla 6 tekrar ile 1968-1972 yılları arasını kapsayan 2. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Kalkınma planları incelendiğinde arıtma tesisi kavramı 19 (%4.09) kez tekrar etmiştir. Bu kavram en fazla 5 kez ile 1996-2000 yılları arasını kapsayan 7. Kalkınma Planı'nda bulunmaktadır.

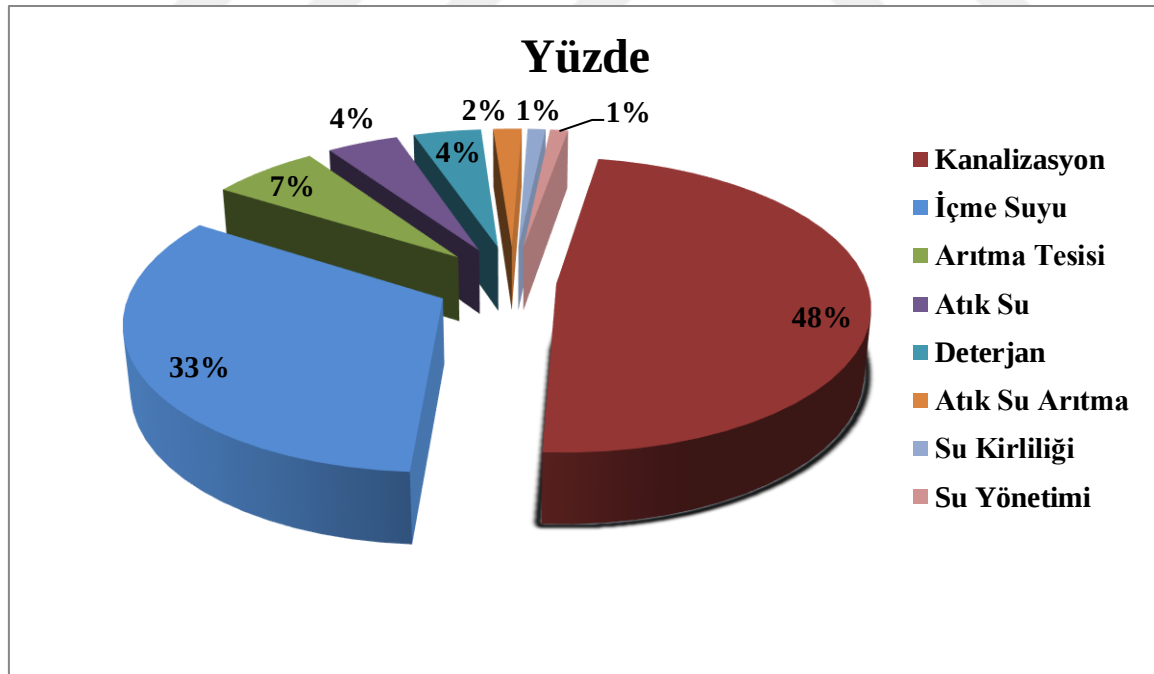
Atık su arıtma kavramı kalkınma planlarında 8 (%1.72) kez geçmektedir. Bu kavram 9. 10. ve 11. Kalkınma Planlarında ayrı ayrı 2 defa geçmektedir.

Su kirliliği ve su yönetimi kavramları kalkınma planlarında 5'er (%1.08) defa tekrar etmiştir. Su yönetimi kavramının 5 kez ile sadece 2014-2018 yılları arasını kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda yer aldığı görülmektedir.

Deniz kirliliği ve tatlı su kavramları kalkınma planlarında toplamda 2'şer (%0.43) kez tekrar etmiştir. Tatlı su kavramı 2 tekrar ile sadece 1979-1983 yılları arasını kapsayan 4. Kalkınma Planı'nda bulunmaktadır.

İçilebilir su, kirli su ve su hakkı kavramları incelendiğinde ise kalkınma planlarının hiçbirinde yer almadığı görülmektedir. Kalkınma planlarında yer alan su kirliliği ile ilgili kavramların kelime bulutunda (Şekil 8) en fazla öne çıkan içme suyu ve kanalizasyon kavramlarıdır.

11 kalkınma planında, su kirliliği başlığı altındaki kavramlar toplamda 465 kez kullanılmıştır.

Şekil 7 Kalkınma Planlarında Yer Alan Su Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri

Şekil 8 Kalkınma Planlarında Yer Alan Su Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu

3.4. Toprak Kirliliği

Tablo 8 Kalkınma Planlarında Yer Alan Toprak Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi

Sözcük	Frekans	%	Derece	Kalkınma Planları											
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Toprak	593	50.47	1	90	82	109	182	16	21	30	30	11	12	10	
Madencilik	423	36.00	2	36	59	73	89	42	52	11	18	5	18	20	
Erozyon	60	5.11	3	3	9	3	7	3	5	15	8	2	5	0	
Kimyasal Gübre	26	2.21	4	0	4	11	7	2	1	1	0	0	0	0	
Tarım İlaçları	20	1.70	5	0	0	0	11	1	8	0	0	0	0	0	
Otlatma	14	1.19	6	7	3	1	1	2	0	0	0	0	0	0	
Orman Yangınları	11	0.94	7	1	1	0	2	0	1	3	2	0	1	0	
Çoraklık	8	0.68	8	0	1	1	1	0	3	1	1	0	0	0	
Fosil Yakıt	6	0.51	9	0	0	0	1	0	0	0	1	0	4	0	
Maden İşletmeciliği	6	0.51	9	0	0	0	4	0	1	0	0	1	0	0	
Organik Tarım	5	0.43	11	0	0	0	0	0	0	1	0	4	0	0	
Anız Yakma	1	0.09	12	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	
Pestisit	1	0.09	12	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	
Toprak Kirliliği	1	0.09	12	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	
Ağır Metal	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	

Toplam	1175	100		137	159	198	306	66	92	63	61	23	40	30
---------------	------	-----	--	-----	-----	-----	-----	----	----	----	----	----	----	----

Toprak kirliliği başlığı altında kalkınma planları incelendiğinde, en çok tekrar eden kavramın 593 (%50.47) tekrar ile (Şekil 9) toprak olduğu görülmektedir. Bu kavram 182 tekrar ile (Tablo 8) en fazla 1979-1983 yılları arasını kapsayan 4. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır. Toprak kavramından sonra en fazla tekrar eden kavram ise 423 (%36) kez ile madencilik kavramıdır. Madencilik kavramı en fazla 89 tekrar ile 4. Kalkınma Planı'nda bulunmaktadır.

Kalkınma planlarında erozyon kelimesi 60 (%5.11) kez tekrar etmiştir. Erozyon 15 tekrar ile en fazla 1996-2000 yılları arasını kapsayan 7. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Kimyasal gübre kavramı kalkınma planlarında 26 (%2.21) kez tekrar etmiştir. Kalkınma planları ayrı ayrı incelendiğinde ise en fazla 11 tekrar ile 1973-1977 yılları arasını kapsayan 3. Kalkınma Planı'nda yer aldığı görülmektedir. Bu kavram son dört kalkınma planında yer almamaktadır.

Tarım ilaçları kavramı kalkınma planları içinde incelendiğinde toplam 20 (%1.70) kez geçmektedir. Bu kavram en fazla 11 tekrar ile 1979-1983 yılları arasını kapsayan 4. Kalkınma Planı'nda bulunmaktadır.

Otlatma kavramı kalkınma planlarında 14 (%1.19) kez tekrar etmiştir. Bu kavram en fazla 7 tekrar ile 1963-1967 yılları arasını kapsayan 1. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır. Ayrıca bu kavram son 6 kalkınma planında yer almamaktadır.

Orman yangınları kavramı incelendiğinde kalkınma planlarında 11 (%0.94) defa tekrar etmiştir. Orman yangınları en fazla 3 tekrar ile 1996-2000 yılları arasını kapsayan 7. Kalkınma Planı'nda bulunmaktadır.

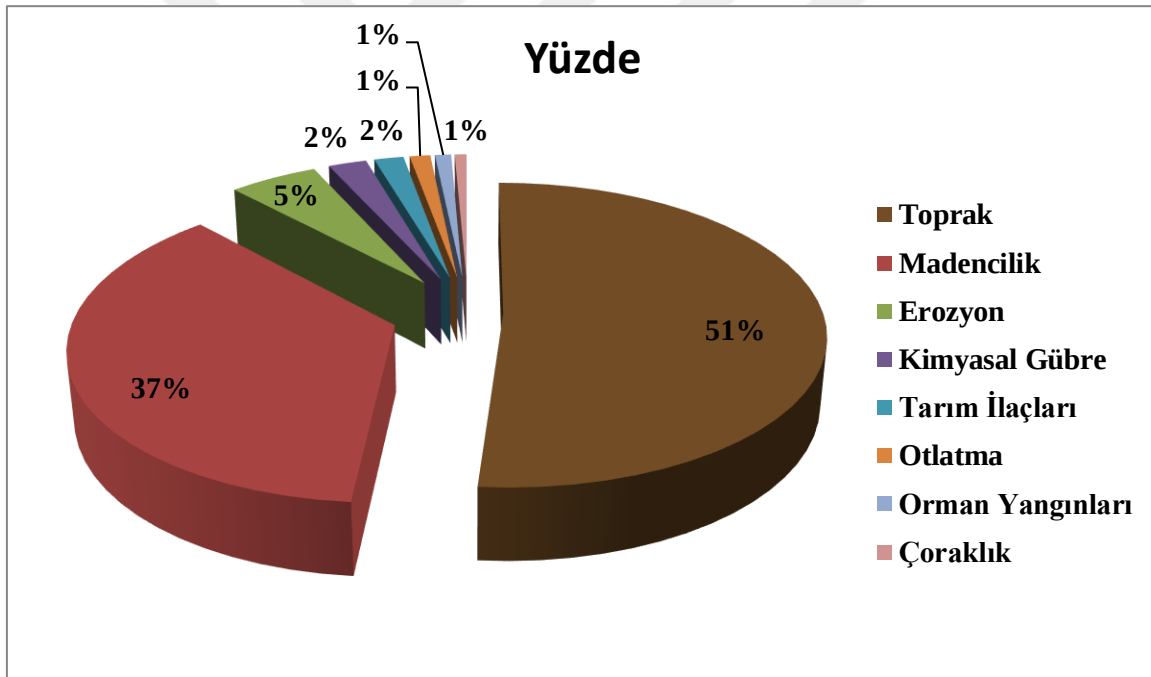
Çoraklık kalkınma planlarında toplamda 8 (%0.68) kez tekrar etmiştir. Bu kavram en fazla 3 kez ile 1990-1994 yılları arasını kapsayan 6. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır. Son 3 kalkınma planında bu kavrama yer verilmemiştir.

Fosil yakıt kavramı ve maden işletmeciliği kavramı kalkınma planlarında 6 (%0.51) defa tekrar etmiştir. Fosil yakıt kavramı en fazla 4 kez tekrar ile 2014-2018 yılları arasını kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır. Maden işletmeciliği kavramı ise en fazla 4 tekrar ile 1979-1983 yılları arasını kapsayan 4. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Organik tarım tüm kalkınma planlarında 5 (%0.43) kez geçmektedir. En fazla 4 kez ile 2007-2013 yılları arasını kapsayan 9. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır. 7. Kalkınma Planı'nda ise bu kavram bir defa geçmektedir.

Anız yakma, pestisit, toprak kirliliği kavramları kalkınma planlarında incelendiğinde ayrı ayrı 1 (%0.09) kez geçtiği görülmektedir. Ağır metal kavramı ise kalkınma planlarının hiç birinde kullanılmadığı görülmektedir. Kalkınma planlarında yer alan toprak kirliliği ile ilgili kavramların kelime bulutunda (Şekil 10) en fazla öne çıkan kavramlar toprak ve madenciliktir.

11 kalkınma planında, toprak kirliliği başlığı altındaki kavramlar toplamda 1175 kez kullanılmıştır.

Şekil 9 Kalkınma Planlarında Yer Alan Toprak Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri

Şekil 10 Kalkınma Planlarında Yer Alan Toprak Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu

3.5. Atık Kirliliği

Tablo 9 Kalkınma Planlarında Yer Alan Atık Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi

Sözcük	Frekans	%	Derece	Kalkınma Planları										
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Atık	127	64.47	1	0	0	0	2	9	9	15	30	13	23	26
Katı Atık	32	16.24	2	0	0	0	0	0	1	7	11	3	4	6
Geri Kazanım	11	5.58	3	0	0	0	0	0	0	0	1	2	4	4
Geri Dönüşüm	7	3.55	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	2
Atık Yönetimi	7	3.55	4	0	0	0	0	0	0	1	0	2	2	2
Sanayi Atıkları	3	1.52	6	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0
Sıfır Atık	3	1.52	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Yeniden Kullanım	3	1.52	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
Evsel Atık	2	1.02	9	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
Tehlikeli Atık	1	0.51	11	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Tıbbi Atık	1	0.51	11	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Atık Kirliliği	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Atık Yağ	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Plastik Atık	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	197	100		0	0	0	3	10	11	25	44	20	39	45

Kalkınma planlarında atık kirliliği başlığı altında analizi yapılan kavramlardan atık kelimesi 127 (%64.47) defa tekrar (Şekil 11) etmiştir. Atık sözcüğü en fazla 30 tekrar ile (Tablo 9) 2001-2005 yılları arasını kapsayan 8. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır. İlk üç kalkınma planında bu kavram bulunmamaktadır. Katı atık kavramı ise 32 (%16.24) tekrar ile bu başlık altında en fazla tekrar eden ikinci kavramdır. Katı atık kalkınma planları içinde ayrı ayrı incelendiğinde 11 tekrar ile en fazla 2001-2005 yılları arasını kapsayan 8. Kalkınma Planı'nda yer aldığı görülmektedir. Bu kavram ilk 5 kalkınma planında yer almamaktadır.

Geri kazanım kavramı kalkınma planlarına bakıldığında 11 (%5.58) kez ile en fazla tekrar eden üçüncü kavram olmuştur. Bu kavram en fazla 4'er tekrar ile 10. ve 11. Kalkınma Planlarında yer almaktadır.

Geri dönüşüm ve atık yönetimi kavramları tüm kalkınma planlarında ayrı ayrı 7 (%3.55) kez geçtiği görülmektedir. Son iki kalkınma planında yer alan geri dönüşüm kavramı en fazla 5 kez ile 2014-2018 yılları arasını kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır. Atık yönetimi kavramı ise en fazla 2'ser tekrar ile 9. 10 ve 11. Kalkınma Planlarında bulunmaktadır.

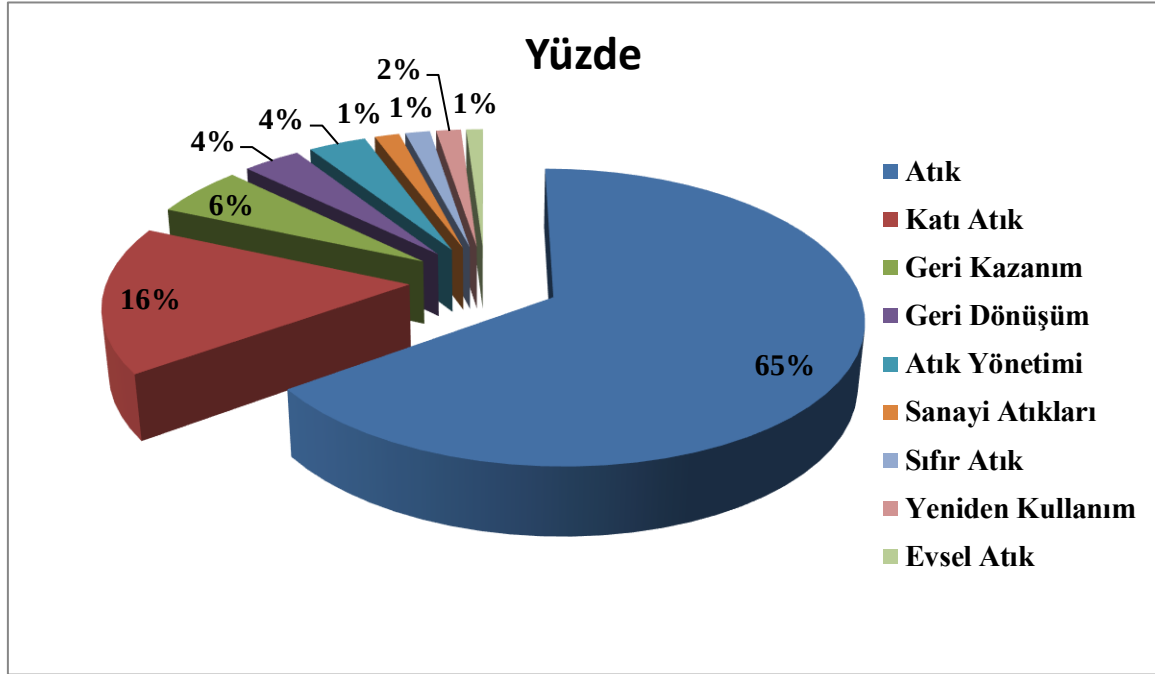
Sanayi atıkları ve yeniden kullanım kavramları 11 kalkınma planında ayrı ayrı 3'er (%1.52) defa tekrar etmiştir. Sanayi atıkları kavramı 4. 5. ve 6. Kalkınma Planlarında 1'er kez geçmektedir. Yeniden kullanım kavramı ise en fazla 2 tekrar ile 2019-2023 yılları arasını kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Kalkınma planları incelendiğinde son yıllarda önem kazanan sıfır atık kavramı sadece 3 (%1.52) tekrar ile 2019-2023 yılları arasını kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Evsel atık kavramı ise 7. ve 8. Kalkınma Planlarında 1'er kez geçerek toplamda 2 (%1.02) defa kullanılmıştır.

Tehlikeli atık kavramı 2001-2005 yılları arasını kapsayan 8. Kalkınma Planı'nda tıbbi atık kavramı da 1996-2000 yılları arasını kapsayan 7. Kalkınma Planı'nda ayrı ayrı 1 (%0.51) kez geçmektedir. Atık kirliliği, atık yağ ve plastik atık kavramları ise 11 kalkınma planının hiç birinde yer almamaktadır. Kalkınma planlarında yer alan atık kirliliği başlığı altındaki kavramların kelime bulutunda (Şekil 12) en fazla öne çıkan atık ve katı atık kavramlarıdır.

11 kalkınma planında, atık kirliliği başlığı altındaki kavramlar toplamda 197 kez kullanılmıştır.

Şekil 11 Kalkınma Planlarında Yer Alan Atık Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri

Şekil 12 Kalkınma Planlarında Yer Alan Atık Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu

3.6. Besin Kirliliği

Tablo 10 Kalkınma Planlarında Yer Alan Besin Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi

Sözcük	Frekans	%	Derece	Kalkınma Planları										
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Gıda	582	78.97	1	25	78	68	92	47	71	82	24	19	55	21
Besin	106	14.38	2	27	21	15	11	3	12	7	0	1	5	4
Gıda Katkı Maddeleri	17	2.31	3	0	0	0	0	0	0	16	1	0	0	0
Gıda Güvenliği	13	1.76	4	0	0	0	0	0	0	0	0	3	8	2
Hijyen	11	1.49	5	0	0	1	1	0	0	2	2	2	3	0
Gıda Kontrolü	4	0.54	6	0	1	0	3	0	0	0	0	0	0	0
Gıda Yasası	3	0.41	6	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0
Genetiği Değiştirilmiş Organizma	1	0.14	8	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Besin Kirliliği	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gıda Bozulması	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gıda Mühendisliği	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gıda Zehirlenmesi	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Helal Gıda	0	0,00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	737	100		52	100	84	107	50	84	109	27	26	71	27

Besin kirliliği başlığı altındaki kavramlar sayısal olarak analiz edildiğinde en fazla tekrar eden kavram 582 (%78.97) kez ile (Şekil 13) gıdadır. Tüm kalkınma planlarında yer alan gıda kavramı en fazla 92 tekrar ile (Tablo 10) 1979-1983 yılları arasını kapsayan 4. Kalkınma Planı'nda bulunmaktadır. Gıdayı 106 (%14.38) tekrar ile besin kavramı takip etmektedir. Besin kavramı en fazla 27 tekrar ile 1963-1967 yılları arasını kapsayan 1. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Gıda katkı maddeleri kalkınma planlarında 17 (%2.31) kez tekrar etmiştir. Bu kavramın en fazla 16 tekrar ile 1996-2000 yılları arasını kapsayan 7. Kalkınma Planı'nda yer aldığı görülmektedir.

Gıda güvenliği kavramı kalkınma planlarında toplamda 13 (%1.76) kez kullanılmıştır. Gıda güvenliği kavramının en fazla 8 tekrar ile 2014-2018 yılları arasını kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Hijyen kavramı tüm kalkınma planları incelendiğinde toplamda 11 (%1.49) kez tekrar ettiği görülmektedir. Hijyen en fazla 3 tekrar ile 2014-2018 yılları arasını kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

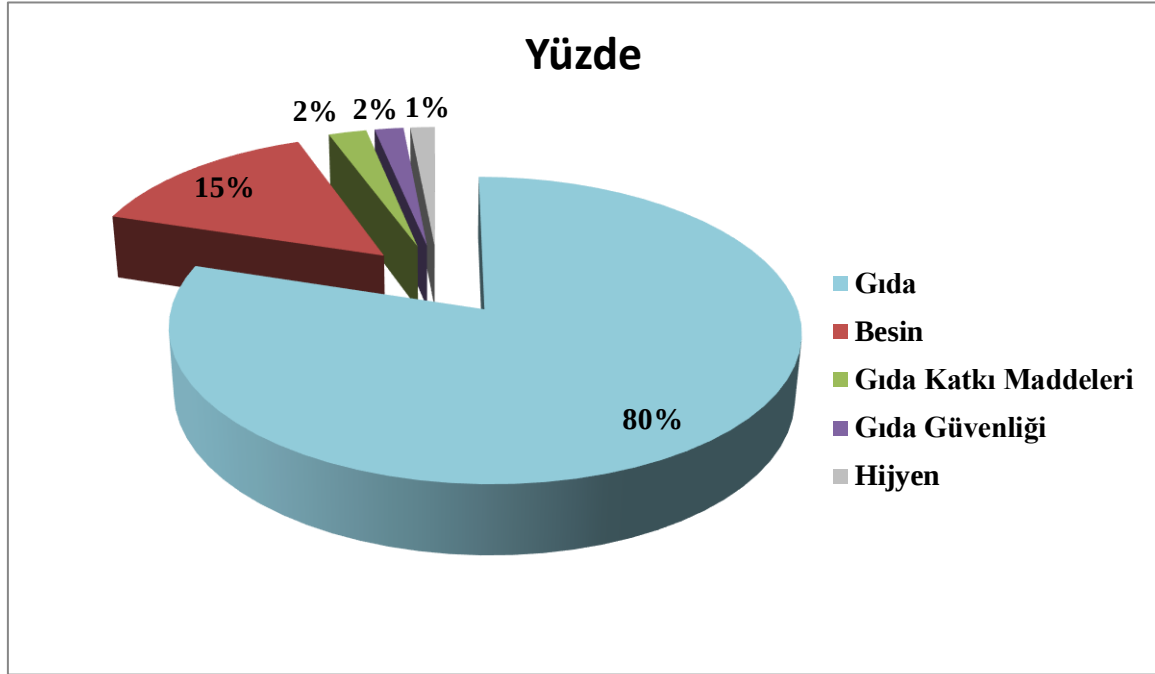
Gıda kontrolü kavramı 11 kalkınma planında toplamda 4 (%0.54) kez kullanılmıştır. Bu kavram en fazla 3 kez ile 1979-1983 yılları arasını kapsayan 4. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Gıda yasası kavramı kalkınma planlarında 3 (%0.41) defa tekrar etmiştir. Bu kavramın en fazla 2 kez ile 1996-2000 yılları arasını kapsayan 7. Kalkınma Planı'nda yer aldığı görülmektedir.

Genetiği değiştirilmiş organizma kavramı sadece 1 (%0.14) kez 2007-2013 yılları arasını kapsayan 9. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Besin kirliliği, gıda bozulması, gıda mühendisliği, gıda zehirlenmesi, helal gıda kavramları ise 11 kalkınma planı incelendiğinde hiçbirinde yer almamaktadır. Kalkınma planlarında yer alan besin kirliliği ile ilgili kavramların kelime bulutunda (Şekil 14) en fazla öne çıkan kavramlar gıda ve besindir.

11 kalkınma planında, besin kirliliği başlığı altındaki kavramlar toplamda 737 kez kullanılmıştır.

Şekil 13 Kalkınma Planlarında Yer Alan Besin Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri

Şekil 14 Kalkınma Planlarında Yer Alan Besin Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu

3.7. Radyoaktif Kirlilik

Tablo 11 Kalkınma Planlarında Yer Alan Radyoaktif Kirlilik ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi

Sözcük	Frekans	%	Derece	Kalkınma Planları										
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Nükleer Enerji	24	35.82	1	0	3	3	7	2	3	1	0	1	3	1
Termik Santral	19	28.36	2	1	0	1	5	6	2	1	1	0	1	1
Nükleer Santral	11	16.42	3	0	0	2	2	1	0	0	0	1	1	4
Nükleer Enerji Santrali	5	7.46	4	0	1	1	2	1	0	0	0	0	0	0
Radyoaktif	5	7.46	4	0	0	3	1	0	0	0	0	0	1	0
Radyasyon	1	1.49	6	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Radyoaktif Atık	1	1.49	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Reaktör	1	1.49	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Çernobil Kazası	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Nükleer Enerji Politikaları	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nükleer Silah	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Radyoaktif Kirletici	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Radyoaktif Kirlilik	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Radyoaktif Madde	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	67	100		1	4	10	17	10	6	2	1	2	7	7

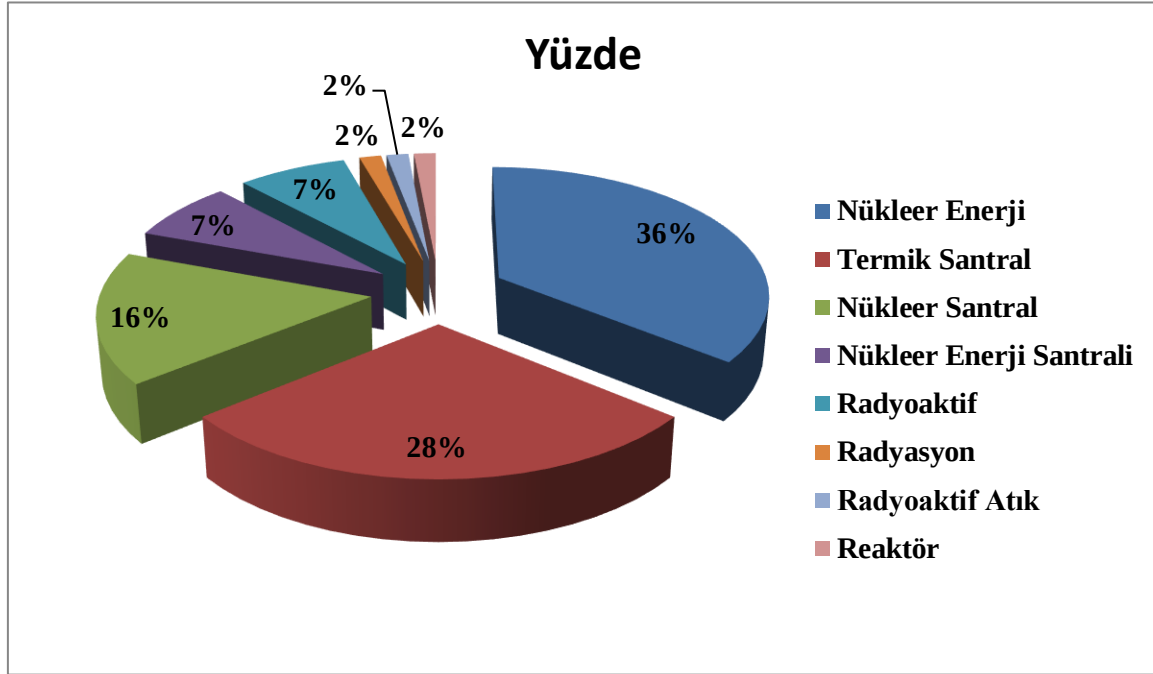
Günümüze kadar yazılmış olan 11 kalkınma planı radyoaktif kirlilik başlığı altında incelendiğinde en çok tekrar eden kelimenin 24 (%35.82) tekrar ile (Şekil 15) nükleer enerji olduğu görülmektedir. Nükleer enerji kavramı 7 kez ile (Tablo 11) en fazla 1979-1983 yılları arasını kapsayan 4. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır. Radyoaktif kirlilik başlığı altında bulunan termik santral kavramı ise 19 (%28.36) tekrar ile ikinci sırada bulunmaktadır. Bu kavram en fazla 6 tekrar ile 1985-1989 yılları arasını kapsayan, 5. Kalkınma Planı'nda bulunmaktadır.

Kalkınma planları incelendiğinde nükleer santral kavramı 11 (%16.42) defa tekrar etmiştir. Bu kavram en fazla 4 tekrar ile 2019-2023 yılları arasını kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır. Nükleer enerji santrali kavramı ise toplamda 5 (%7.46) defa tekrar etmiştir. Bu kavram en fazla 1979-1983 yılları arasını kapsayan 4. Kalkınma Planı'nda 2 kez kullanılmıştır. Son 6 kalkınma planında kavrama yer verilmemiştir.

Radyoaktif kavramı tüm kalkınma planlarında 5 (%7.46) defa tekrar etmiştir. Bu kavram en fazla 3 kez ile 1973-1977 yılları arasını kapsayan 3. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır. Radyasyon kavramı ise sadece 1 (%1.49) kez 1990-1994 yılları arasını kapsayan 6. Kalkınma Planı'nda geçmektedir. Radyoaktif atık kavramı da tüm kalkınma planlarında sadece 1 (%1.49) defa geçen bir diğer kavramdır. Bu kavram ise sadece 2014-2018 yılları arasını kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır. Aynı şekilde tüm kalkınma planlarında 1 (%1.49) kez kullanılan diğer kavram ise reaktördür. Reaktör kelimesi de sadece 2019-2023 yılları arasını kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Çernobil kazası, nükleer enerji politikaları, nükleer silah, radyoaktif kirletici, radyoaktif kirlilik ve radyoaktif madde kavramları ise yazılan 11 kalkınma planının hiçbirinde yer almadığı görülmektedir. Kalkınma planlarında yer alan radyoaktif kirlilik ile ilgili kavramların kelime bulutunda (Şekil 16) en fazla öne çıkan nükleer enerji, termik santral ve nükleer santral kavramlarıdır.

11 kalkınma planında, radyoaktif kirlilik başlığı altındaki kavramlar toplamda 67 kez kullanılmıştır.

Şekil 15 Kalkınma Planlarında Yer Alan Radyoaktif Kirlilik ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri

Şekil 16 Kalkınma Planlarında Yer Alan Radyoaktif Kirlilik ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu

3.8. Gürültü Kirliliği

Tablo 12 Kalkınma Planlarında Yer Alan Gürültü Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi

Sözcük	Frekans	%	Derece	Kalkınma Planları										
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Ses	20	55.56	1	0	0	7	5	0	5	1	0	0	2	0
Gürültü	11	30.56	2	0	0	0	3	0	0	4	0	1	1	2
Yalıtım	4	11.11	3	0	0	0	1	0	0	0	0	0	3	0
İşitme	1	2.78	4	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Desibel	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Egzoz Susturucu	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gürültü Düzeyi	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gürültü Kaynağı	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gürültü Kirliliği	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İşitme Bozukluğu	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İşitme Kaybı	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Korna	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

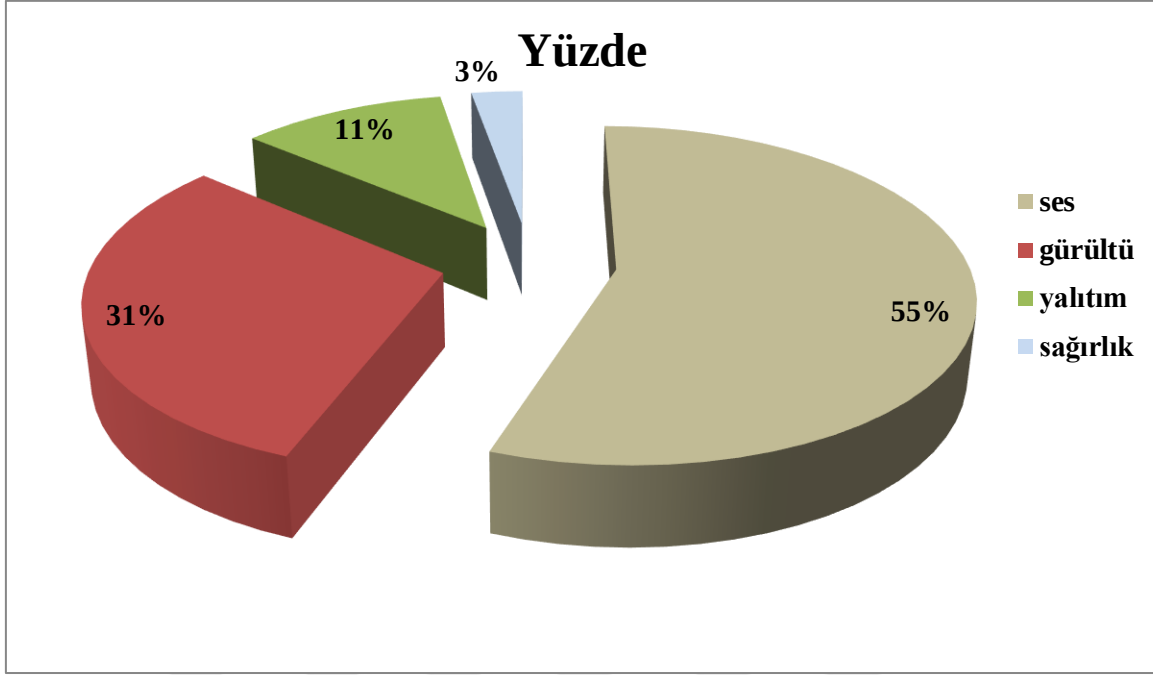
Sağırılık	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ses Perdesi	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	36	100		0	0	7	9	1	5	5	0	1	6	2

Yazılan 11 kalkınma planı incelendiğinde, gürültü kirliliği başlığı altında analizi yapılan kavramlardan ses kelimesi 20 (%55.56) defa ile (Şekil 17) en fazla tekrar eden kelimedir. Ses sözcüğü en fazla 7 tekrar ile (Tablo 12) 1973-1977 yılları arasını kapsayan 3. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır. Gürültü kavramı ise 11 (%30.56) tekrar ile bu başlık altında en fazla tekrar eden ikinci kavramdır. Gürültü kavramının kalkınma planlarında 4 tekrar ile en fazla 1996-2000 yılları arasını kapsayan 7. Kalkınma Planı'nda yer aldığı görülmektedir.

Kalkınma planlarına bakıldığında yalıtım kelimesi toplamda 4 (%11.11) kez tekrar etmiştir. Bu kavram en fazla 3 tekrar ile 2014-2018 yılları arasını kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır. İşitme sözcüğü ise tüm kalkınma planları incelendiğinde sadece 1985-1989 yılları arasını kapsayan 5. Kalkınma Planı'nda 1 (%2.78) kez kullanıldığı görülmektedir.

Desibel, egzoz susturucu, gürültü düzeyi, gürültü kaynağı, gürültü kirliliği, işitme bozukluğu, işitme kaybı, korna, sağırılık ve ses perdesi kavramları ise 11 kalkınma planının hiçbirinde yer almamaktadır. Kalkınma planlarında yer alan gürültü kirliliği ile ilgili kavramların kelime bulutunda (Şekil 18) en fazla öne çıkan kavramlar ses ve gürültüdür.

11 kalkınma planında, gürültü kirliliği başlığı altındaki kavramlar toplamda 36 kez kullanılmıştır.

Şekil 17 Kalkınma Planlarında Yer Alan Gürültü Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri

Şekil 18 Kalkınma Planlarında Yer Alan Gürültü Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu

3.9.Görüntü Kirliliği

Tablo 13 Kalkınma Planlarında Yer Alan Görüntü Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi

Sözcük	Frekans	%	Derece	Kalkınma Planları										
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Gecekondu	148	30.64	1	25	32	36	22	5	1	22	4	0	1	0
Park	133	27.54	2	15	20	26	31	10	7	6	10	1	4	3
İmar Planı	117	24.22	3	15	21	4	24	5	3	29	6	0	4	6
Kentsel Dönüşüm	47	9.73	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22	25
Restorasyon	13	2.69	5	0	0	0	0	0	4	0	3	2	1	3
Görüntü	8	1.66	6	0	0	0	1	0	1	0	0	1	4	1
Yatay Mimari	4	0.83	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Kentsel Tasarım	4	0.83	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Çarpık Kentleşme	3	0.62	9	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0
Millet Bahçeleri	3	0.62	9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Görüntü Kirliliği	2	0.41	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Plansız Kentleşme	1	0.21	12	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Dikey Mimari	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kentsel Estetik	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	483	100		55	73	66	78	20	16	57	23	8	39	48

Türkiye’de 1963 yılından itibaren yazılan kalkınma planları incelendiğinde, görüntü kirliliği başlığı altında gecekondu kavramının 148 (%30.64) defa tekrar (Şekil 19) ile en fazla kullanıldığı görülmektedir. Gecekondu sözcüğü en fazla 36 tekrar ile (Tablo 13) 1973-1977 yılları arasını kapsayan 3. Kalkınma Planı’nda yer almaktadır.

Park sözcüğü tüm kalkınma planlarında 133 (%27.54) defa tekrar etmiştir. Park kavramı en fazla 31 tekrar ile 1979-1983 yılları arasını kapsayan 4. Kalkınma Planı’nda yer almaktadır.

İmar planı kavramı tüm kalkınma planlarında toplamda 117 (%24.22) kez tekrar etmiştir. Bu kavram en fazla 29 tekrar ile 1996-2000 yılları arasını kapsayan 7. Kalkınma Planı’nda bulunmaktadır.

Kentsel dönüşüm kavramı ise kalkınma planları incelendiğinde toplamda 47 (%9.73) kez geçmektedir. Bu kavram en fazla 25 tekrar ile 2019-2023 yılları arasını kapsayan 11. Kalkınma Planı’nda yer almaktadır.

Restorasyon kavramı kalkınma planları incelendiğinde 13 (%2.69) defa tekrar ettiği görülmektedir. Bu sözcük en fazla 4 tekrar ile 1990-1994 yılları arasını kapsayan 6. Kalkınma Planı'nda yer almaktadır.

Görüntü sözcüğü 11 kalkınma planında toplamda 8 (%1.66) defa tekrar etmiştir. Görüntü kavramının en fazla 2014-2018 yılları arasını kapsayan 10. Kalkınma Planı'nda 4 kez kullanıldığı görülmektedir.

Yatay mimari ve kentsel tasarım kavramları kalkınma planlarında ayrı ayrı 4'er (%0.83) defa geçmektedir. Yatay mimari kavramının sadece 2019-2023 yılları arasını kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda kullanıldığı görülmektedir. Kentsel tasarım kavramı ise 10. ve 11. Kalkınma Planlarında ayrı ayrı 2'şer defa geçmektedir.

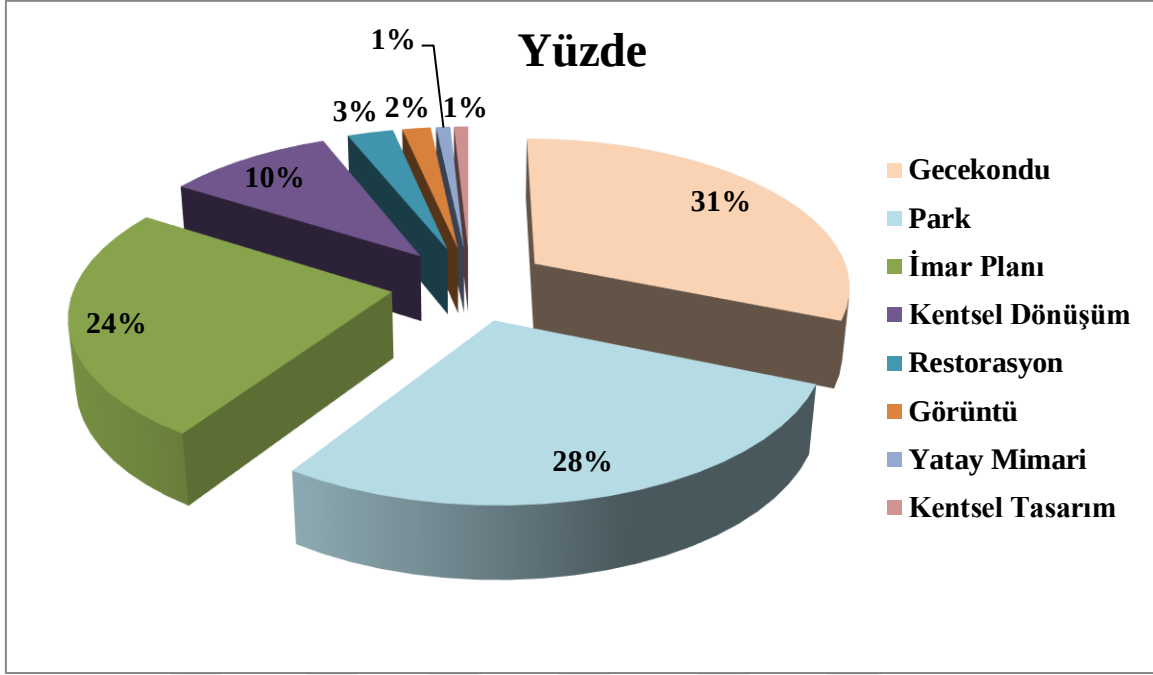
Çarpık kentleşme kavramının ise 3 (%0.62) defa tekrar ile sadece 2007-2013 yılları arasını kapsayan 9. Kalkınma Planı'nda yer aldığı görülmektedir.

Millet bahçeleri kavramının da sadece 3 (%0.62) defa 2019-2023 yıllar arasını kapsayan 11. Kalkınma Planı'nda geçtiği görülmektedir.

Görüntü kirliliği kavramı kalkınma planlarında 2 (%0.41) defa geçmektedir. Bu kavram 10. ve 11. Kalkınma Planlarında ayrı ayrı 1'er defa yer almaktadır. Plansız kentleşme kavramı ise sadece 2007-2013 yılları arasını kapsayan 9. Kalkınma Planı'nda 1 (%0.21) kez kullanılmıştır.

Dikey mimari ve kentsel estetik kavramları ise 11 kalkınma planının hiçbirinde yer almamaktadır. Kalkınma planlarında yer alan görüntü kirliliği ile ilgili kavramların kelime bulutunda (Şekil 20) en fazla öne çıkan gecekondur, park ve imar planı kavramlarıdır.

11 kalkınma planında, görüntü kirliliği başlığı altındaki kavramlar toplamda 483 kez kullanılmıştır.

Şekil 19 Kalkınma Planlarında Yer Alan Görüntü Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri

Şekil 20 Kalkınma Planlarında Yer Alan Görüntü Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu

3.10. Işık Kirliliği

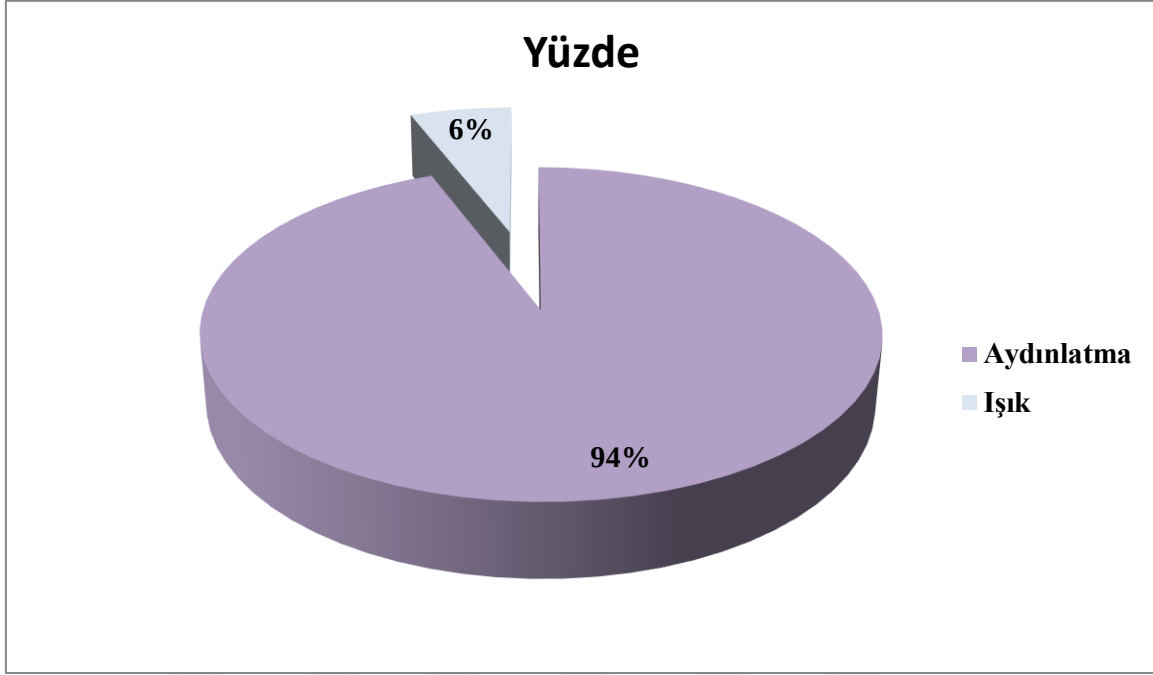
Tablo 14 Kalkınma Planlarında Yer Alan Işık Kirliliği ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi

Sözcük	Frekans	%	Derece	Kalkınma Planları										
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Aydınlatma	32	94.12	1	2	0	7	7	5	5	2	1	0	1	2
Işık	2	5.88	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Dış Aydınlatma	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Dış Cephe Aydınlatmaları	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Doğal Aydınlatma	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Doğru Aydınlatma	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Işık Kirliliği	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Işıklandırma	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yanlış Işıklandırma	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yapay Aydınlatma	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yapay Işık	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yapay Işıklandırma	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	34	100	3	2	2	7	7	5	5	2	1	0	1	2

Türkiye’de gerçekleştirilen 11 kalkınma planı içerisinde ışık kirliliği ana teması altında en fazla 32 (%94.12) kez ile (Şekil 21) aydınlatma kavramının tekrar ettiği görülmektedir. Bu kavramın en fazla 3. ve 4. Kalkınma Planlarında 7’şer kez (Tablo 14) tekrar ettiği görülmektedir. Işık kavramı ise sadece 1968-1972 yılları arasını kapsayan 2. Kalkınma Planı’nda 2 (%5.88) kez yer almaktadır

Dış aydınlatma, dış cephe aydınlatmaları, doğal aydınlatma, doğru aydınlatma, ışık kirliliği, ışıklandırma, yanlış ışıklandırma, yapay aydınlatma, yapay ışık, yapay ışıklandırma kavramları ise 11 kalkınma planının hiçbirinde yer almamaktadır. Kalkınma planlarında yer alan ışık kirliliği ile ilgili kavramların kelime bulutunda (Şekil 22) en fazla öne çıkan aydınlatma kavramıdır.

11 kalkınma planında, ışık kirliliği başlığı altındaki kavramlar toplamda 34 kez kullanılmıştır.

Şekil 21 Kalkınma Planlarında Yer Alan Işık Kirliliği ile İlgili Kavramların Yüzdelik Dilimleri

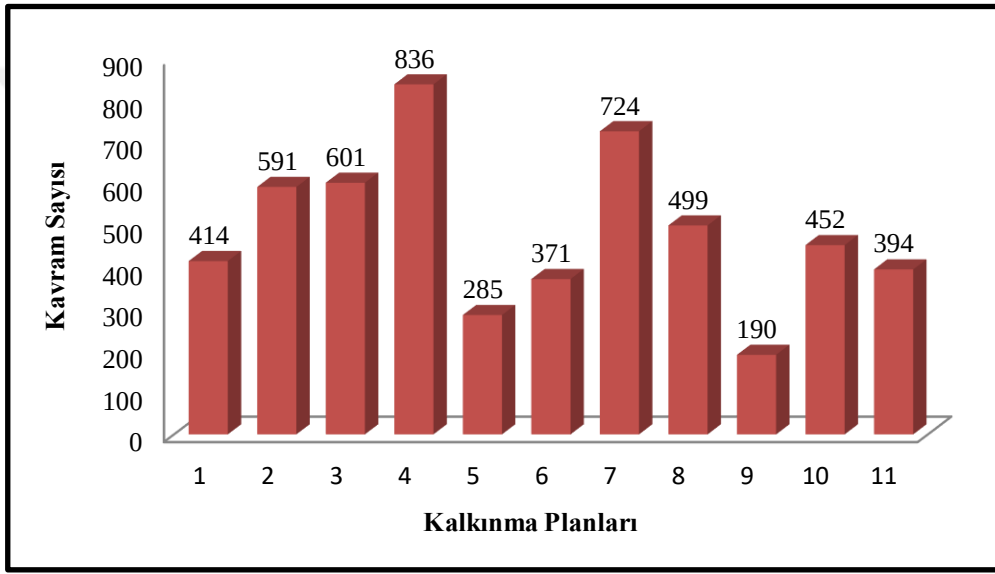
Şekil 22 Kalkınma Planlarında Yer Alan Görüntü Kirliliği ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu

Tablo 15 Türkiye’deki Kalkınma Planlarında Geçen Çevre Sorunları İle İlgili Toplam Kavram Sayısı

Kalkınma Planları	Çevre Sorunları Kavramları
1.	414
2.	591
3.	601
4.	836
5.	285
6.	371
7.	724
8.	499

9.	190
10.	452
11.	394

Çevre sorunları başlığı altında yer verilen kavramlara en fazla 836 defa (Tablo 15) ile 1979-1983 yılları arasını kapsayan 4. Kalkınma Planı'nda yer verilmiştir. Toplamda sayısal olarak en az yer verilen ise 2007-2013 yılları arasını kapsayan 9. Kalkınma Planı'dır. Bu kalkınma planında araştırdığımız kavramlar toplamda 190 defa (Şekil 23) geçmektedir.

Şekil 23 Türkiye'deki Kalkınma Planlarında Geçen Çevre Sorunları İle İlgili Toplam Kavram Sayısı

Tablo 16 Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunları ile İlgili Kavramların Sayısal Analizi

Sözcük	Frekans	%	Kalkınma Planları										
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Çevre	1024	19.12	44	101	59	83	35	67	226	152	45	123	89
Toprak	593	11.07	90	82	109	182	16	21	30	30	11	12	10
Hava	583	10.88	80	96	66	70	28	31	61	54	29	30	38
Gıda	582	10.86	25	78	68	92	47	71	82	24	19	55	21
Madencilik	423	7.90	36	59	73	89	42	52	11	18	5	18	20
İçme Suyu	222	4.14	25	28	27	17	22	5	48	29	1	11	9
Kanalizasyon	152	2.84	9	5	29	18	14	9	29	20	2	12	5
Gecekondu	148	2.76	25	32	36	22	5	1	22	4	0	1	0
Kentleşme	137	2.56	0	0	12	61	3	2	20	27	6	2	4
Park	133	2.48	15	20	26	31	10	7	6	10	1	4	3
Atık	127	2.37	0	0	0	2	9	9	15	30	13	23	26
İmar Planı	117	2.18	15	21	4	24	5	3	29	6	0	4	6
Besin	106	1.98	27	21	15	11	3	12	7	0	1	5	4
Doğal Kaynak	97	1.81	0	0	18	20	1	4	10	16	6	18	4
Erozyon	60	1.12	3	9	3	7	3	5	15	8	2	5	0
Çevre Sorunları	58	1.08	0	0	7	15	6	7	9	9	0	4	1
Çevre Sağlığı	52	0.97	7	16	5	12	2	1	1	3	1	1	3
Kentsel Dönüşüm	47	0.88	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22	25
Tabiat	40	0.75	2	1	3	0	0	3	20	3	0	0	8
İklim Değişikliği	36	0.67	0	0	0	0	0	0	0	3	2	8	23
Katı Atık	32	0.60	0	0	0	0	0	1	7	11	3	4	6
Aydınlatma	32	0.60	2	0	7	7	5	5	2	1	0	1	2
Atık Su	30	0.56	0	0	0	0	0	1	3	5	4	7	10

Kimyasal Gübre	26	0.49	0	4	11	7	2	1	1	0	0	0	0
Çevre Koruma	24	0.45	0	0	0	0	0	4	11	4	2	0	3
Nükleer Enerji	24	0.45	0	3	3	7	2	3	1	0	1	3	1
Yenilenebilir Enerji Kaynağı	23	0.43	0	0	0	0	5	2	1	3	3	5	4
Deterjan	20	0.37	0	6	3	4	2	4	1	0	0	0	0
Tarım İlaçları	20	0.37	0	0	0	11	1	8	0	0	0	0	0
Ses	20	0.37	0	0	7	5	0	5	1	0	0	2	0
Termik Santral	19	0.35	1	0	1	5	6	2	1	1	0	1	1
Arıtma Tesisleri	19	0.35	0	0	0	0	2	2	5	3	3	1	3
Çevre Dostu	18	0.34	0	0	0	0	0	0	5	1	1	10	1
Gıda Katkı Maddeleri	17	0.32	0	0	0	0	0	0	16	1	0	0	0
Çevre Kirliliği	14	0.26	0	0	0	1	0	4	2	3	0	2	2
Otlama	14	0.26	7	3	1	1	2	0	0	0	0	0	0
Hava Kirliliği	13	0.24	0	0	0	4	2	3	1	1	0	0	2
Gıda Güvenliği	13	0.24	0	0	0	0	0	0	0	0	3	8	2
Restorasyon	13	0.24	0	0	0	0	0	4	0	3	2	1	3
Hava Kalitesi	12	0.22	0	0	0	0	0	2	3	0	0	0	7
Orman Yangınları	11	0.21	1	1	0	2	0	1	3	2	0	1	0
Geri Kazanım	11	0.21	0	0	0	0	0	0	0	1	2	4	4
Hijyen	11	0.21	0	0	1	1	0	0	2	2	2	3	0
Nükleer Santral	11	0.21	0	0	2	2	1	0	0	0	1	1	4
Gürültü	11	0.21	0	0	0	3	0	0	4	0	1	1	2
Çevre Bilinci	9	0.17	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	4
Sürdürülebilir Çevre	8	0.15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	5
Sera Gazı	8	0.15	0	0	0	0	0	0	0	2	1	2	3
Atık Su Arıtma	8	0.15	0	0	0	0	0	0	1	1	2	2	2
Çoraklık	8	0.15	0	1	1	1	0	3	1	1	0	0	0

Görüntü	8	0.15	0	0	0	1	0	1	0	0	1	4	1
Geri Dönüşüm	7	0.13	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	2
Atık Yönetimi	7	0.13	0	0	0	0	0	0	1	0	2	2	2
Fosil Yakıt	6	0.11	0	0	0	1	0	0	0	1	0	4	0
Maden İşletmeciliği	6	0.11	0	0	0	4	0	1	0	0	1	0	0
Su Kirliliği	5	0.09	0	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1
Su Yönetimi	5	0.09	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0
Organik Tarım	5	0.09	0	0	0	0	0	0	1	0	4	0	0
Nükleer Enerji Santrali	5	0.09	0	1	1	2	1	0	0	0	0	0	0
Radyoaktif	5	0.09	0	0	3	1	0	0	0	0	0	1	0
Doğa Koruma	4	0.07	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
Gıda Kontrolü	4	0.07	0	1	0	3	0	0	0	0	0	0	0
Yalıtım	4	0.07	0	0	0	1	0	0	0	0	0	3	0
Yatay Mimari	4	0.07	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Kentsel Tasarım	4	0.07	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2
Sanayi Atıkları	3	0.06	0	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0
Sıfır Atık	3	0.06	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Yeniden Kullanım	3	0.06	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
Gıda Yasası	3	0.06	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0
Çarpık Kentleşme	3	0.06	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0
Millet Bahçeleri	3	0.06	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
Asit Yağmurları	2	0.04	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
Deniz Kirliliği	2	0.04	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0
Tatlı Su	2	0.04	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0
Evsel Atık	2	0.04	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0
Görüntü Kirliliği	2	0.04	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Işık	2	0.04	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Küresel Isınma	1	0.02	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0

Anız Yakma	1	0.02	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Pestisit	1	0.02	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Toprak Kirliliği	1	0.02	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Tehlikeli Atık	1	0.02	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Tıbbi Atık	1	0.02	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
Genetiği Değiştirilmiş Organizma	1	0.02	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Radyasyon	1	0.02	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Radyoaktif Atık	1	0.02	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
Reaktör	1	0.02	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
İşitme	1	0.02	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Plansız Kentleşme	1	0.02	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Çevre Hukuku	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çevre Yasası	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Egzoz Gazı	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Karbon Ayak İzi	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ozon Tabakası	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sera Etkisi	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Solunum Hastalıkları	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yenilenemez Enerji Kaynağı	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İçilebilir Su	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kirli Su	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Su Hakkı	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ağır Metal	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Atık Kirliliği	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Atık Yağ	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Plastik Atık	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Besin Kirliliği	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Gıda Bozulması	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gıda Mühendisliği	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gıda Zehirlenmesi	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Helal Gıda	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Çernobil Kazası	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nükleer Enerji Politikaları	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nükleer Silah	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Radyoaktif Kirlenici	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Radyoaktif Kirlilik	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Radyoaktif Madde	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Desibel	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Egzoz Susturucu	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gürültü Düzeyi	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gürültü Kaynağı	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gürültü Kirliliği	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İşitme Bozukluğu	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
İşitme Kaybı	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Korna	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sağırılık	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ses Perdesi	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Dikey Mimari	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kentsel Estetik	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Dış Aydınlatma	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Dış Cephe Aydınlatmaları	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Doğal Aydınlatma	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Doğru Aydınlatma	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Işık Kirliliği	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Işıklandırma	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Yanlış Işıklandırma	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yapay Aydınlatma	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yapay Işık	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yapay Işıklandırma	0	0.00	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	5357	100	414	591	601	836	285	371	724	499	190	452	394

Araştırmamızda 10 ana tema altında belirlenen 137 kavramın 89 tanesine, Türkiye’de gerçekleştirilen 11 kalkınma planı içerisinde yer verilmektedir. Çalıştığımız 48 kavrama ise hiçbir kalkınma planında yer verilmemiştir. Kalkınma planlarında kullanılan bu 89 kavramın 5357 kez geçtiği (Tablo 16) görülmektedir.

Şekil 24 Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunları ile İlgili Kavramların Kelime Bulutu

TARTIşMA VE SONUÇLAR

Belirlenen 10 ana başlık, kalkınma planları içerisinde sayısal olarak incelendiğinde, en çok tekrar eden kavramların 14 (%40.00) kez ile çevre kirliliğı ve 13 (%37.14) kez ile hava kirliliğı olduğı görölmektedir. Çevre kirliliğı kavramının çevre sorunları altında genel anlamda kullanılması nedeniyle en çok kullanılan kavram olduğı düşünölmektedir. Hava kirliliğı ise Çevre ve şehircilik Bakanlığı'nın 2019 verileri ile hazırlamış olduğı Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu'nda, Türkiye genelinde yapılmış olan anket sonuçlarına göre, 81 ilimizin 27'sinde birinci, 24'ünde ikinci, 20'sinde ise üçüncü öncelikli çevre sorunu olarak belirtilmiştir. Bu sorun toplamda 71 ilde önemli bir çevre sorunu olarak öne çıkmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve şehircilik Bakanlığı, 2020). Bu kapsamda çalışmamızdan elde edilen sonuçlarla Türkiye Çevre Sorunları ve Öncelikleri Değerlendirme Raporu'ndaki sonuçlar uyumludur. Ayrıca kalkınma planlarında bu kavramın en çok geçen ikinci kavram olması ve 11 kalkınma planının 6'sında yer alarak en çok değinilen ana başlıklardan biri durumunda bulunması, kalkınma planlarının hava kirliliğı başlığına diğere ana başlıklara göre daha çok önem verdiğini göstermektedir. Kalkınma planlarında da önemsenen bu konu hakkında alınacak önlemlerin hava kalitesini artıracığı ve Türkiye'nin daha yaşanılabilir bir ülke haline gelmesinde önemli olacağı düşünölmektedir.

Çevre kirliliğı başlığı altındaki kavramların sayısal analizi incelendiğinde, doğal kaynak ve çevre sorunları gibi kavramların ilk iki planda yer almaması, bu planların çevre sorunlarına çok önem vermediğini göstermektedir. Öyle ki birinci planın ilk sayfalarında, dönemin Başbakanı olan İsmet İnönü'nün imzası ile planın hazırlanış amacı anlatılmış ve genel anlamda ekonomik konulara ağırlık verildiğı görölmüştür (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1963). İkinci kalkınma planına bakıldığında da dönemin başbakanı Süleyman Demirel'in imzasının bulunduğu önsöz kısmında, Türkiye sanayisinin gayri safi milli hasıla içindeki oranının artırılması ve milli

gelirimizin düzenli olarak artırılması gibi ekonomik konulardan bahsedildiği görülmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 1968). Sonuç olarak ilk iki kalkınma planında çevre sorunlarına doğrudan yer verilmediği, daha çok devletin kalkınmasına ve ekonomik sorunlara yer verildiği görülmektedir.

Çevre kirliliği başlığı altında incelenen bir başka kavram olan sürdürülebilir çevre ilk 9 kalkınma planında yer almamakta, sadece son iki kalkınma planında (2014-2023) ele alınmaktadır. Özellikle 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 2. maddesinde 2006 yılında yapılan değişiklik ile birlikte sürdürülebilir çevre kavramı tanımlanmıştır. Ayrıca 2000 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Kalkınma Zirvesi'nde belirlenen 8 amaçtan biri de çevresel sürdürülebilirlik ifadesidir (Belli ve Çelik, 2022: 65). Sürdürülebilir çevre kavramının 2006 yılına kadar çıkarılan kalkınma planlarında yer almaması normaldir. 9. Kalkınma Planı'nda (2007-2013) ise bu kavramın yer almamasının sebebinin, kalkınma planının 2007 yılı gelmeden birçok bölümünün tamamlandığı ve bu nedenle yazım aşamasına kavramın yetişmediği düşünülmektedir.

Çevre kirliliği başlığı altında bulunan çevre hukuku ve çevre yasası kavramlarına 11 kalkınma planında hiç yer verilmemiştir. Türkiye'de çevre hukuku anlamında ilk adım 1982 Anayasası'nda çevre hakkı kavramı ile atılmıştır. 1983 yılında ise 2872 sayılı Çevre Yasası'nın yürürlüğe girmiş ve çevre hukuku modern anlamda ele alınmaya başlanmıştır (Gürseler, 1999). Temelleri 1983 yılına dayanan bu iki kavrama kalkınma planlarında hiç yer verilmemesi, Türkiye'nin çevre konusuna son yıllarda önem vermesine rağmen çevre politikalarını kalkınma planlarına yansıtma konusunda eksik kaldığı düşünülmektedir.

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin 4. Değerlendirme (2007) Raporuna göre, Türkiye'nin, iklim değişikliğinden etkilenecek riskli ülkeler arasında yer aldığı belirtilmiştir (Demirbaş ve Aydın, 2020: 164). Çalışmamızda yer alan çevre sorunlarından biri olan hava kirliliği başlığı altındaki iklim değişikliği kavramının ilk 7 planda yer almadığı ve son 4 planda yer almasının yanında toplamda 36 tekrarın 23'ünün on birinci kalkınma planında olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar iklim değişikliği kavramının tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önem kazandığını göstermektedir.

Hava kirliliği başlığı altında yer alan yenilenebilir enerji kaynağı kavramı ilk 4 kalkınma planında yer almamakta, 1985 yılından itibaren çıkarılan son 7 kalkınma planında bulunmaktadır. Türkiye'nin enerji ithalatında dışa bağımlı olması ve enerji ithalatının

yükselmesi (Yılmaz, 2012: 36) sebebiyle yenilenebilir enerji kaynaklarına ilgisinin arttığı düşünülmektedir.

Hava kalitesi Avrupa Birliği limiti ($40 \mu\text{g}/\text{m}^3$) dikkate alındığında, 2015 verileri ile Türkiye’de 81 ilin 62’sinde, Dünya Sağlık Teşkilatı limiti ($20 \mu\text{g}/\text{m}^3$) dikkate alındığında ise 81 ilin 80’inde izin verilen normal sınırların üzerinde hava kirliliği yaşamaktadır (Özbey, Geven, Güney, Bölükbaşı ve Günday, 2017: 53). Hava kirliliği başlığı altında incelenen hava kalitesi kavramı üç kalkınma planında (6. 7. 11. Kalkınma Planları) toplamda 12 kez geçmekte ve 7’si 11. kalkınma planında yer almaktadır. İlerleyen yıllarda da hava kirliliğinin azaltılması için Türkiye’nin hava kalitesini artırma çalışmalarını daha fazla yapması ve kalkınma planlarında da bu kavrama daha çok yer verilmesi gerekmektedir.

Hava kirliliği alt başlığı altında incelenen küresel ısınma kavramı kalkınma planlarında 1 kez ile onuncu kalkınma planında yer almıştır. Türkiye, güneyinin çöl kuşağında bulunması ve büyük bir kısmının yarı kurak iklim etkisinde olması sebebiyle (Aksay, Ketenoğlu ve Kurt, 2005: 39) bu kavramın kalkınma planlarında 1 defa yer alması büyük eksiklik olarak görülmektedir.

Hava kirliliği başlığı altında incelenen sera gazı kavramının son 4 kalkınma planında yer aldığı görülmektedir. Türkiye’de sera gazlarını azaltmaya yönelik olarak 2009 yılında Kyoto Protokolü 2016 yılında da Paris İklim Sözleşmesi imzalanmıştır (Kaya, 2020). Son kalkınma planlarında bu kavrama yer verilmesi ve bu kavramla ilgili anlaşmalara taraf olunması ileriki yıllarda iklim değişikliği ile ilgili mücadelede önem arz etmektedir.

Bir diğer çevre sorunu olan su kirliliği alt başlığı altında incelenen atık su kavramı son 6 kalkınma planında, atık su arıtma kavramı ise son 5 kalkınma planında yer aldığı görülmektedir. Türkiye’de insan nüfusunun artması ve buna paralel suyun çeşitli alanlarda daha fazla kullanılması sonucunda suya olan ihtiyaç giderek artmaktadır. Suyun sınırlı olması ve atık suların su kirliliğine sebep olması nedeniyle (Kınık ve Aykaç, 2021: 60) atık su ve atık su arıtma kavramlarının son planlarda yer alması gelecek nesillere daha yaşanabilir doğal ortamlar oluşturulması için önemlidir.

Su kirliliği alt başlığı altında incelenen başka bir kavram olan su yönetimi sadece 10. kalkınma planında 5 defa yer almaktadır. Dünyaca kabul görmüş su göstergelerine göre ülkemiz su stresi yaşayan bir ülkedir. Bu yüzden su yönetimi çok önemlidir (Kırtorun ve Karaer, 2018: 155). Tüm dünyanın içilebilir temiz su sorununu yaşadığı günümüzde,

Türkiye'nin de gelecek kalkınma planlarında su yönetimini detaylıca ele alması gerektiği düşünülmektedir.

Toprak kirliliği alt başlığı altında incelenen pestisit sadece yedinci kalkınma planında 1 kez kullanılmıştır. Tarım ilaçları kavramı son 5 kalkınma planında, kimyasal gübre kavramı ise son 4 kalkınma planında yer almamıştır. Türkiye nüfusunun her geçen gün arttığı ve besin ihtiyacının da nüfusa paralel bir şekilde arttığı düşünüldüğünde, bu kavramların çok önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca tarımda kimyasal gübre ve pestisit kullanımı sonucunda oluşan kalıntıların tüm canlılara zarar verdiği ve insanlarda kronik hastalıkların yaygınlaşmasının en önemli sebepleri arasında yer aldığı bilinmektedir. (Cemaloğlu, 2021). Hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olan bu kavramların, gelecek kalkınma planlarında yer almasının ise önemli olduğu düşünülmektedir.

Toprak kirliliği alt başlığında incelenen otlatma kavramının son 6 kalkınma planında yer almaması hayvancılık sektöründe kapalı besiciliğe geçildiğinden kaynakladığı düşünülmektedir.

Toprak kirliliği alt başlığı altında incelenen bir diğer kavram olan erozyon sadece son kalkınma planında yer almamaktadır. Türkiye'nin %79.4'ü orta, şiddetli veya çok şiddetli erozyona maruz kalmaktadır (Ergünay, 2007: 11). Türkiye topraklarının neredeyse %80'ini ilgilendiren bu kavrama 11. Kalkınma Planı'nda yer verilmemesi bu planın eksik yönlerinden biridir.

Atık kirliliği başlığı altında incelenen katı atık kavramının son 6, geri kazanım kavramının son 4, geri dönüşüm ve yeniden kullanım kavramlarının ise son 2 kalkınma planında ele alındığı görülmektedir. Bu kapsamda Türkiye'de 1990'lı yıllardan itibaren katı atıkların geri kazanımı ve geri dönüşümü konusunda gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle 2006 yılında bu konuların daha da ileriye taşınması amacıyla katı atık ana planı projesi gerçekleştirilmiştir (Gündüzalp ve Güven, 2016: 10). Bu kavramların son yıllarda çıkarılan kalkınma planlarında da yer alması Türkiye'nin atık kirliliğine daha çok önem vermeye başladığını göstermektedir.

Atık kirliliği başlığı altındaki kavramların analizinde öne çıkan bir diğer kavram ise sıfır atık kavramıdır. Bu kavram sadece, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin ilk kalkınma planı olan 11. Kalkınma Planı'nda geçmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın sıfır atık projesini 2017'de başlattığından dolayı bu kavramın ilk 10

kalkınma planında bulunmaması normal bir durumdur (Alakaş, Kızıltaş, Eren ve Özcan, 2018: 191).

Atık kirliliği başlığı altında belirlenen kavramlar ilk üç kalkınma planında yer almazken dördüncü kalkınma planında 3 kez yer almaktadır. Toplamda ise bu kavramlar en fazla son kalkınma planında geçmektedir. Atık kavramı Türkiye’de, mevzuata 1983 yılında 2972 sayılı Çevre Kanunu ile girmiştir (Solak ve Pekküçükşen, 2018: 656). Bu tarihten itibaren atık kirliliği başlığı altındaki kavramlara kalkınma planlarında yer verilmesinin temel sebebi nüfusun, sanayileşmenin artması ve bunlara paralel olarak oluşan atıklarında çoğalmasındır.

Besin kirliliği başlığı altında bulunan gıda katkı maddeleri kavramının yedinci kalkınma planında 16, sekizinci kalkınma planında ise 1 defa yer almaktadır. Yapılan araştırmalar Türkiye’deki besinlerde, Dünya Sağlık Örgütü standartlarına göre gıda katkı maddeleri için izin verilen miktarların yüksek olduğunu ortaya çıkartmaktadır. Ayrıca bazı satılan ürünlerde devlet yetkililerinin yaptığı analizlerde bu miktarların yasal miktarların da üzerinde çıktığı görülmektedir (Öztürkcan ve Acar, 2017: 13). İnsan sağlığı için önemli olan ve dünyada besinlerde kullanımı giderek artan gıda katkı maddesi kavramı konusunda halkın bilinçlendirilmesi ve kalkınma planlarında bu kavrama daha fazla yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Besin kirliliği başlığı altında incelenen bir başka kavram olan gıda güvenliği son üç kalkınma planında yer almaktadır. Türkiye gıda güvenliği konusunda Avrupa Birliği tam üyelik müzakereleri sürecinde yasal alt yapıyı oluşturmuştur. Türkiye’de gıda güvenliği kavramının kalkınma planlarında yer alması ile yapılan bu çalışma uyumludur. Özellikle gıda ihracatının önemli olduğu Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin pazar payını kaybetmemesi için tüm dünyada önemli bir konu haline gelen gıda güvenliği konusuna özen gösterilmesi gerekmektedir (Koç, Bölük ve Aşçı 2008: 106).

Besin kirliliği başlığı altında incelenen genetiği değiştirilmiş organizmalar kavramı sadece dokuzuncu kalkınma planında geçmektedir. Dünya nüfusunun artması sebebiyle ürünlerin veriminin artırılması genetiği değiştirilmiş ürünlerin faydası gibi görünse de, bazı bilim insanları güvenlik ve çevreci kaygılar sebebiyle genetiği değiştirilmiş organizmaların faydadan çok zarar getireceğini ifade etmektedir (Çelik ve Balık, 2007: 19). Dünyada hala tartışmalara neden olan bu kavramın ileriki kalkınma planlarında yer almasının önemli olduğu düşünülmektedir.

İncelenen bir diğer kavram olan helal gıda kavramı kalkınma planlarının hiç birinde yer almamaktadır. Helal gıda, İslami kurallara uygun üretilen besinlerdir. Helal gıda seçimi Türkiye’deki Müslüman tüketiciler için dini bir gerekliliktir (Atasever ve Alişarlı, 2020: 95). Tüketicilerin satın aldığı besinlerde helal gıda kavramına önem vermesi sebebiyle bu kavramın gerçekleştirilecek olan diğer kalkınma planlarında yer alması gerektiği düşünülmektedir.

Radyoaktif kirlilik başlığı altındaki kavramlar incelendiğinde, termik santral kavramının son kalkınma planlarında çok fazla yer almadığı görülmektedir. Türkiye’nin enerji gereksiniminin büyük bölümü termik santraller tarafından karşılanmakta ve 2016 verilerine göre 367 adet lisanslı termik santral bulunmaktadır (Yetiş, 2016). Türkiye’de termik santral sayısı artmasına rağmen son kalkınma planlarında çok fazla yer almamaktadır. Bu durumun nedeni olarak güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi ve hidroelektrik santral enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artması olduğu söylenebilir. Ayrıca termik santrallerin radyasyon yaydığı ve özellikle hava kirliliğine sebep olduğu için ülkelerin bu kavrama daha çok önem vermesi gerektiği düşünülmektedir.

Radyoaktif kirliliği başlığı altında dikkat çeken bir diğer kavram kalkınma planlarında hiç yer almayan Çernobil kazası kavramıdır. Ukrayna’da bulunan Çernobil Nükleer Santrali 26 Nisan 1986 tarihinde patlamıştır. Birçok ülkeyi etkileyen bu kaza Türkiye’yi 3 Mayıs 1986 tarihinde radyoaktif bulutlar ile etkisi altına almıştır. Özellikle Trakya ve Doğu Karadeniz’de; fındık, tütün ve çay üretimi yapılan alanlara yağış olması sebebiyle etkisi artmıştır (Kara ve Günay, 2013: 35). Ayrıca Çernobil kazasının meydana geldiği tarihten itibaren, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin o yasama yılındaki tutanakları incelendiğinde, Çernobil kazasından yalnızca bir birleşimde bahsedildiği görülmektedir (Kılıç, 2017: 162). Türkiye’yi de etkileyen bu kazanın Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde tam olarak ele alınmaması ve kalkınma planlarında hiç yer almaması Türkiye’nin o dönemde kriz yönetiminde başarılı olmadığını göstermektedir.

Radyoaktif kirlilik başlığı altında bulunan nükleer enerji kavramı 24 defa nükleer santral ise 11 defa kalkınma planlarında yer almaktadır. Bu sayıların kalkınma planlarındaki dağılımı dengesizdir. Türkiye, enerjide dışa bağımlılığını sonlandırmak için yeni enerji politikaları geliştirmeye çalışmakta ve bu politikaların başında nükleer enerjinin kullanılması yer almaktadır (Akyüz, 2015: 524). Bu durumda nükleer enerji politikaları kavramının, ekonomi, sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim gibi konuları derinlemesine ele alan kalkınma planlarında yer almaması büyük bir eksikliktir.

Gürültü kirliliği başlığı altında yalıtım kavramı 4. Kalkınma Planı'nda 1 kez, 10. Kalkınma Planı'nda ise 3 kez geçmektedir. Türkiye en fazla enerji tüketimini konutlarda ısınma amaçlı kullanmaktadır. Bu nedenle konutlarda enerji tasarrufuna yönelik önlemler alınması gerekmektedir. Enerji tasarrufu için en önemli adım ise yalıttır (Bektaş, Çerçevik ve Kandemir, 2017: 40). Yalıtım kavramının özellikle son kalkınma planında yer almaması hem ısı yalıtımı hem de ses yalıtımı açısından önemli bir eksiklikler. Bu analize göre, binalarda kullanılmayan ses yalıtım ürünleri ve trafikte oluşan gürültünün insan sağlığına büyük ölçüde zarar veren nedenler olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu başlık altında belirlenen kavramlar kalkınma planlarında toplamda 36 kez kullanılmıştır. Diğer çevre sorunlarına göre gürültü kirliliği kavramlarını kalkınma planlarının çok fazla ele almadığı görülmektedir.

Görüntü kirliliği başlığı altındaki kavramların sayısal analizi incelendiğinde, gecekondur kavramının ilk kalkınma planlarında yoğun şekilde yer almasına karşılık, 9. ve 11. kalkınma planlarında hiç yer almadığı, 10. kalkınma planında ise 1 kez geçtiği görülmektedir. Aynı tabloda kentsel dönüşüm kavramının sadece onuncu ve on birinci kalkınma planlarında toplamda 47 defa ele alındığı görülmektedir. Elde edilen bu sonuçlara göre Türkiye'de gecekondur alanlarının hızla azaldığı kentsel dönüşüm faaliyetlerinin arttığı çıkarımı yapılabilir.

Görüntü kirliliği başlığı altında dikkat çeken bir diğer kavram ise yatay mimari kavramıdır. 2013 yılında dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 4. Yerel Yönetimler Sempozyumu'nda ilk kez yatay mimariye vurgu yapması ve 2014 yılında dönemin Çevre ve Şehircilik Bakanı'nı İdris Güllüce'nin yeni sloganımız yatay yapılanma olacak açıklaması ile bu kavramın üzerinde durulmaya başlanmıştır (Bıçkıcı ve Kırkan, 2022: 281). Yatay mimari kavramının sadece son kalkınma planında yer alması yapılan bu açıklamalarla uyumludur.

Özellikle deprem kuşağında yer alan Türkiye'nin kentsel dönüşüm ve yatay mimari kavramlarına, gerçekleştirilecek planlarda 6 Şubat 2023'te yaşanan Kahramanmaraş depremleriyle birlikte daha çok önem vermesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Görüntü kirliliği başlığı altında incelenen Millet Bahçeleri kavramının sadece son kalkınma planında 3 kez yer aldığı görülmektedir. Türkiye'de Millet Bahçesi Projesi, ilk olarak 23 Mayıs 2018 tarihinde açıklanmıştır. Bu proje ile özellikle kentlerdeki yeşil ve açık alan sayısının artırılması hedeflenmektedir (Zeybek ve Yıldırım, 2022: 102). Gelecek

planlarda bu kavramın daha fazla yer alması kentlerdeki yeşil ve açık alan sayısının artmasını sağlayacaktır.

Işık kirliliği başlığı altındaki kavramların sayısal analizi incelendiğinde, bu başlık altındaki kavramların toplamda 34 kez geçtiği görülmektedir. Tüm ana başlıklar içerisinde en az değinilen başlığın ışık kirliliği olması kalkınma planlarının ışık kirliliğine daha az önem verdiğini göstermektedir.

Tüm kalkınma planlarında belirlenen 137 kavram en çok 836 kez ile 4. Kalkınma Planı'nda geçmektedir. Özellikle kalkınma planlarında en çok tekrar eden çevre, toprak, hava, gıda ve madencilik gibi kavramların bu kalkınma planında çok yer alması sebebiyle bu sonuca varıldığı düşünülmektedir. Bu kavramların en az kullanıldığı kalkınma planı ise 190 tekrar ile 9. Kalkınma Planı'dır. Bu kalkınma planının çevre sorunları kavramlarına genel olarak çok yer vermediği görülmektedir. Tüm kalkınma planları incelendiğinde ise kavramların dağınık bir grafik oluşturduğu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, 1963 yılından günümüze 11 kalkınma planında yer alan çevre sorunları kavramlarının genel olarak yayınlandığı dönemlerin şartlarını ve özelliklerini yansıttığı görülmüştür. Kavramların sayısal analizlerinde ise genel olarak bir kural olmadığı tespit edilmiştir.

ÖNERİLER

1. Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı bünyesinde hazırlanan 11 kalkınma planında çevre sorunları kavramları araştırılmıştır. İlerleyen yıllarda Türkiye’de kalkınma planlarında çevre sorunları kavramlarının yanı sıra sürdürülebilir çevre, yaşanabilir kentler, kentleşme ve ekonomi kavramları da araştırılabilir.
2. Çevre sorunları kavramlarının karşılaştırılmalı olarak diğer çıkarılacak kalkınma planlarında da çalışılması, literatürün güncellenmesine ve zenginleşmesine katkı sağlayacaktır.
3. Kalkınma planları haricinde, ülkeler kamu ve özel sektör tarafından yapılan planlarda çevre sorunları kavram karşılaştırmalarının yapılması alana katkı sağlaması açısından faydalı olacaktır.
4. Bu çalışmada araştırmaya dahil edilen kalkınma planlarının yazım dili Türkçedir. Son 5 kalkınma planının Türkçe dili haricinde İngilizce yazıldığı da tespit edilmiştir. Bu kapsamda son kalkınma planlarındaki çevre sorunları ile ilgili İngilizce kavramlar gerçekleştirilecek olan araştırmalara dahil edilerek yeni çalışmalar yapılabilir.
5. İleriki yıllarda gerçekleştirilecek olan kalkınma planlarında yer alacak çevre sorunları kavramlarının dönemin ihtiyaçlarına en iyi şekilde cevap vermesi için sorumlu olacak devlet ve özel kurumların özenle belirlenmesi önerilmektedir.
6. Kalkınma planlarında yer alan çevre sorunları kavramlarına yapılacak olan yasal düzenlemelerde yer verilmesi sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağbuğa, F. (2016). *Çevre sorunlarına etik bir yaklaşım: Felsefi bir sorgulama*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Akkaya, S., Albayrak, O., Öztürk, E. ve Cavak, S. (2012). *Ortaöğretim biyoloji ders kitabı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Aksay, C. S., Ketenoglu, O. ve Kurt, L. (2005). Küresel Isınma ve İklim Değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Dergisi*, 1(25), 29-42.
- Aksu, G. (2014). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda çevreye ilişkin düzenlemelerin politik kaynakları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2).
- Akyüz, E. (2015), Türkiye'nin nükleer enerji politikası ve terör tehdidi, *Akademik Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (40), 523-536.
- Alakaş, H. M., Kızıldaş, Ş., Eren, T. ve Özcan, E. (2018). Sıfır atık projesi kapsamında atıkların toplanması: Kırıkkale ilinde homojen çok araçlı araç rotalama uygulaması. *Harran Üniversitesi Mühendislik Dergisi*, 3(3), 190-196.
- Alper, A. (2004). *Işık Kirliliği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Altın, S. ve Kaptan, H. Y. (2006, Mayıs). *Radyoaktif atıkların oluşumu, etkileri ve yönetim*. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi 2. Ulusal Mühendislik Kongresi, Zonguldak.
- Ansarı, B. K. (2013). Işık Kirliliği (Karanlık Kirliliği) ve Çevreye Olan Etkileri. *Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 28(1), 11-22.

- Artan, S., Hayaloğlu, P. ve Seyhan, B. (2015). Türkiye’de çevre kirliliği, dışa açıklık ve ekonomik büyüme ilişkisi. *Journal of Management and Economics Research*, 13(1), 308-325.
- Aslan, Z. (2019). Işık kirliliği: Öğretmenlerimizle Türkiye’de yaptığımız çalışmalar. *Anadolu Öğretmen Dergisi*, 3(2), 246-257.
- Atasever, M. ve Alişarlı, M. (2020). Helâl Gıda. *Academic Platform Journal of Halal Lifestyle*, 2(2), 95-101.
- Awasthi, A. K., Zeng, X. ve Li, J. (2016). Environmental pollution of electronic waste recycling in India: A critical review. *Environmental pollution*, 211, 259-270.
- Batuhan, T. ve Kodaz, İ. (2020). On Birinci Kalkınma Planında Kentleşme ve Çevre Politikaları. *Şehir ve Medeniyet Dergisi*, 6(12), 75-94.
- Baykal, H. ve Baykal, T. (2008). Küreselleşen dünyada çevre sorunları. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9), 1-17.
- Bayram H. (2005). Türkiye’de hava kirliliği sorunu: Nedenleri, alınan önlemler ve mevcut durum. *Toraks Dergisi*, 6(2), 159-165.
- Bayramoğlu, E., Özdemir, B. ve Demirel, Ö. (2014). Gürültü Kirliliğinin Kent Parklarına Etkisi Ve Çözüm Önerileri: Trabzon Kenti Örneği. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 4(9), 35-42.
- Bektaş, V., Çerçevik, A. E. ve Kandemir, S. Y. (2017). Binalarda Isı Yalıtımının Önemi ve Isı Yalıtım Malzemesi Kalınlığının Yalıtıma Etkisi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 4(1), 36-42.
- Belli, A. ve Çelik, Z. E. (2022). Sürdürülebilir Çevre Örneği: Türkiye’de Yavaş Şehirler (Cittaslow). *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 63-89.
- Bıçkı, D. ve Kırcan, M. (2022). Bilge mimar turgut cansever’in perspektifinden türkiye’de “yatay mimari” meselesi. *Journal of Economy Culture and Society*, (65), 289-311.
- Bilici, S., Uyar, F., Beyhan, Y. ve Sağlam, F. (2008). Besin güvenliği. *T.C. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 727*, Ankara.
- Bozkurt, B. Ü. (2018). Kavram, kavramsallaştırma yaklaşımları ve kavram öğretimi modelleri: kuramsal bir derleme ve sözcük öğretimi açısından bir değerlendirme. *Dil Dergisi*, 169(2), 5-24.

- Bozkurt, Y. (2018). *Çevre sorunları ve politikaları*. Bursa: Ekin.
- Cemaloğlu, N. (2021). *İş sağlığı ve güvenliği bakımından geri dönüşüm yaklaşımları: pestisit ve kimyasal gübre zararını en aza indirmede kompost gübre ve solucan gübresi üretiminde iyi örnekler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Rumeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ceyhan, S. (2013). *Çevreye duyarlı işletmecilik: Kahramanmaraş ilinde bir alan araştırması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Chmielewski, S., Lee, D. J., Tompalski, P., Chmielewski, T. J., ve Węzyk, P. (2016). Measuring visual pollution by outdoor advertisements in an urban street using intervisibility analysis and public surveys. *International Journal of Geographical Information Science*, 30(4), 801-818.
- Çayır, M. Y. ve Sarıtaş, M. T., (2017). Nitel veri analizinde bilgisayar kullanımı: bir betimsel içerik analizi (2011-2016). *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 11(2), 518-544.
- Çelik, V. ve Balık, D. T. (2007). Genetiği değiştirilmiş organizmalar (GDO). *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, 23(1), 13-23.
- Çelikyay, H. H. (2021). Türkiye’de çevre politikaları: kalkınma planları üzerinden bir inceleme. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 185-205.
- Çevre Kanunu. (1983). 07 Mayıs 2023 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2872&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> sayfasından erişilmiştir.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2018a). Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın Tarihçesi. 03 Mayıs 2023 tarihinde <https://csb.gov.tr/tarihcemiz-i-7012> sayfasından erişilmiştir.
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, (2018b). Ulusal Atık Yönetimi ve Eylem Planı. 10 Mart 2023 tarihinde https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/haberler/ulusal_at-k_yonet-m--eylem_plan--20180328154824.pdf sayfasından erişilmiştir.

- Çolakkadioğlu, D. ve Yücel, M. (2018). Çukurova Üniversitesi yerleşkesinde görüntü kirliliğine neden olan etkenlerin belirlenmesi. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 8(2), 239-246.
- Demirbaş, M. ve Aydın, R. (2020). 21. Yüzyılın en büyük tehdidi: küresel iklim değişikliği. *Ecological Life Sciences*, 15(4), 163-179.
- Deniz, M. (2009). Sanayileşme perspektifinde kentleşme ve çevre ilişkisi. *Coğrafya Dergisi*, (19), 95-105.
- Doğan, H. ve Çataltepe, Ö. A. (2018). Gürültünün insan sağlığı üzerine etkileri. *Journal of Health and Sport Sciences*, 1(1), 29-38.
- Doğanay, S. (2017). *Çevre politikalarının uygulanmasında yerel yönetimlerin rolü: Aksaray Belediyesi örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Durak, S., Aşık, B. B. ve Özsoy, G. (2019). Tarımda su kalitesi ve su kirliliğinin önemi: Bursa Nilüfer çayı örneği. *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 33(1), 155-166.
- Ergünay, O. (2007). Türkiye'nin afet profili. *TMMOB afet sempozyumu bildiriler kitabı*, 5(7), 1-14.
- Gallaway, T., Olsen, R. N. ve Mitchell, D. M. (2010). The economics of global light pollution. *Ecological economics*, 69(3), 658-665.
- Google Akademik. (2023). Kalkınma Planlarında Çevre Sorunları. 07 Haziran 2023 tarihinde https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=kalk%C4%B1nma+planlar%C4%B1nda+%C3%A7evre+sorunlar%C4%B1&oq=kalk%C4%B1nm sayfasında erişilmiştir.
- Güleç, S. S. ve Sürmeli, İ. (2014). Hükümet programları ve kalkınma planları ekseninde çevre politikası analizi. *Yasama Dergisi*, (30), 22-43.
- Güler, Ç. ve Çobanoğlu, Z. (1994). *Besin kirliliği*. Ankara: Aydoğdu Ofset.
- Gündüz, M. Y. (2021). *Geri Dönüştürülebilir Atıkların Kontrolü ve Sıfır Atık Projesi Uygulamaları: Necmettin Erbakan Üniversitesi Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

- Gündüzalp, A. A. ve Güven, S. (2016). Atık, çeşitleri, atık yönetimi, geri dönüşüm ve tüketici: Çankaya belediyesi ve semt tüketicileri örneği. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 9(1), 1-19.
- Güney, E. (2004). *Türkiye çevre sorunları*. Ankara: Nobel.
- Gürlen, E. ve Köseoğlu, P. (2019). Üniversite öğrencilerinin “toprak ve toprak kirliliği” kavramlarına ilişkin algılarının metafor ile analizi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 243-256.
- Gürseler, G. (1999). Türkiye’de çevre hukuku. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 3, 811-830.
- He, Q. (1999). Knowledge discovery through co-word analysis. *Library Trends*, 48(1), 133-159.
- Heimerl, F., Lohmann, S., Lange, S., ve Ertl, T. (2014). Word cloud explorer: Text analytics based on word clouds. In 2014 47th Hawaii international conference on system sciences (pp. 1833-1842).
- Kara, P. Ö. ve Günay, E. C. (2013). Çernobil kazası ve etkileri. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 3(2).
- Karaca, A. ve Turgay, O. C. (2012). Toprak kirliliği. *Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi*, 1(1), 13-19.
- Karaca, C. (2008). Çevre, insan ve etik çerçevesinde çevre sorunlarına ve çözümlerine yönelik yaklaşımlar. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 1-19.
- Karatepe, Ş. (2022). Kentsel Görüntü Kirliliğinin Hukuki Boyutu. *İdealkent*, 13(37), 1053-1059.
- Kaya, H. E. (2020). Kyoto’dan Paris’e küresel iklim politikaları. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 165-191.
- Keleş, R. (2012). *Kentleşme politikası*. Ankara: İmge.
- Keleş, R. (2015). *100 Soruda Çevre*. İzmir: Yakın.
- Kılıç, F. (2009). Kavram analizi yönteminin kültür kavramının öğrenilmesine etkisi. *Education Sciences*, 4(4), 1381-1391.

- Kılıç, N. (2017). Çevre ve dış politika ilişkisi: Çernobil kazası ve Türk dış politikasına yansımaları. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 151-179.
- Kınık, Z. ve Aykaç, Z. (2021). Atıksu arıtma tesislerinde karşılaşılan problemler ve çözüm önerileri. *Türk Hidrolik Dergisi*, 5(1), 59-65.
- Kırtorun, E. ve Karaer, F. (2018). Su yönetimi ve suyun sürdürülebilirliği. *Sürdürülebilir Mühendislik Uygulamaları ve Teknolojik Gelişmeler Dergisi*, 1(2), 151-159.
- Koç, A. A., Bölük, G. ve Aşçı S. (2008). Gıda güvenliği ve kalite standartlarının gıda imalat sanayinde yoğunlaşmaya etkisi. *Akdeniz İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16), 83-115.
- Kurt, A. (2019). *Türkiye’de kentleşme ve çevre sorunları alanında hazırlanmış kayıtlı lisansüstü tezlerin bibliyometrik incelemesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Morillas, J. M. B., Gozalo, G. R., González, D. M., Moraga, P. A. ve Vélchez-Gómez, R. (2018). Noise pollution and urban planning. *Current Pollution Reports*, 4(3), 208-219.
- Namlı, A., Okur, N., Kızılkaya, R., Turgay, O. C., Göçmez, S., Kalınbacak, K., Kayıkçıoğlu, H. H., Özden N. ve Balcıoğlu Akmehmet, I. (2020). Toprak kirliliğinin nedenleri, etkileri ve giderilme yöntemleri. *Türkiye Ziraat Mühendisliği IX. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-1*, 155. Ankara.
- Nerin, C., Aznar, M. ve Carrizo, D. (2016). Food contamination during food process. *Trends in food science & technology*, 48, 63-68.
- Özbey, B. G., Geven, F., Güney, K., Bölükbaşı, A. ve Günday, B. (2017). Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin hava kalite analizi (Mayıs 2016-2017). *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 5(2), 50-64.
- Özdemir, N. (1998). *Radyoaktif atıkların saklanması zeolit ve bentonitin kullanılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, Ö. (2017). *Çevre kirliliği ve hukuki sorumluluk*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çag Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

- Öztürkcan, A. ve Acar, S. (2017). Yaygın olarak kullanılan antimikrobiyal gıda katkı maddeleri ile ilgili genel bir değerlendirme. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (1), 1-17.
- Rajkhowa, R. (2014). Light pollution and impact of light pollution. *international Journal of Science and Research (IJSR)*, 3(10), 861-867.
- Ronda-Pupo, G. A., ve Guerras-Martin, L. Á. (2012). Dynamics of the evolution of the strategy concept 1962–2008: a co-word analysis. *Strategic management journal*, 33(2), 162-188.
- Sağlam, M. T. ve Bellitürk, K. (2003). Su kirliliği ve toprak üzerindeki etkisi. *alatarım*, 2(1), 46-49.
- Solak, S. G. ve Pekküçükşen, S. (2018). Türkiye'de kentsel katı atık yönetimi: karşılaştırmalı bir analiz. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(3).
- Sümer Çakır, G. (2014). Hava Kirliliği Kontrolü: Türkiye’de Hava Kirliliğini Önlemeye Yönelik Yasal Düzenlemelerin ve Örgütlenmelerin İncelenmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (13), 37-56.
- Şahin, Y (2020). *Kentleşme politikası*. Bursa: Ekin.
- Şahin, Y (2022). *Kentleşme politikası*. Bursa: Ekin.
- Şanlı, Y. (1984) Çevre sorunları ve besin kirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi*, (1), 17-37.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (1963). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. 25 Mart 2023 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (1968). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. 25 Mart 2023 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> sayfasından erişilmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (1973). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı. 25 Mart 2023 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (1979). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı. 25 Mart 2023 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (1985). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. 25 Mart 2023 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (1990). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı. 25 Mart 2023 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (1996). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. 25 Mart 2023 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. 25 Mart 2023 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2007). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı. 25 Mart 2023 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2014). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı. 25 Mart 2023 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019). On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. 25 Mart 2023 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2023). On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı. 25 Mart 2023 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/> sayfasından erişilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2020). Türkiye çevre sorunları ve öncelikleri değerlendirme raporu. 1 Mart 2023 tarihinde <https://ced.csb.gov.tr/turkiye-cevre-sorunlari-ve-oncelikleri-raporu-i-82679> sayfasından erişilmiştir.

- Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Kurumu (2022). 20 Mart 2023 tarihinde <https://www.tenmak.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Voronych, Y. (2013). Visual pollution of urban space in lviv. *Space and Form*, (20), 309-314
- Yaman, A. ve Arslan, C. (2021). Türkiye'de Yapılan Kalkınma Planlarındaki Çevre Sorunlarına Yönelik Politikaların Değerlendirilmesi: Türkiye'de Yapılan Kalkınma Planlarındaki Çevre Sorunlarına Yönelik Politikaların Değerlendirilmesi. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 4(1).
- Yaman, K. (2020). Kentlerde görüntü kirliliği sorunu. *Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi*, 2(3), 139-150.
- Yetiş, Ü. (2016). Sektörel Atık Kılavuzları Termik Santraller. 1 Nisan 2023 tarihinde <https://csb.gov.tr/arama?ara=SEKT%C3%96REL+ATIK+KILAVUZLARI> sayfasından erişilmiştir.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, N. D. ve Yılmaz, H. (2005). Işık kirliliği, ortaya çıkardığı sorunlar ve çözüm önerileri. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 36(1), 117-123.
- Yılmaz, M. (2012). Türkiye'nin enerji potansiyeli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik enerjisi üretimi açısından önemi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 4(2), 33-54.
- YÖKTEZ. (2023). Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi. 7 Haziran 2023 tarihinde <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> sayfasından erişilmiştir.
- Zencirci Akbulut S. ve Işıklı, B. (2017). Hava kirliliği. *Halk Sağlığı Dergisi*, 2(2), 24-36.
- Zeybek, O. ve Yıldırım, Y. (2022). Milli park ve millet bahçesi kavramları üzerine etimolojik düşünceler. G. Çetinkale Demirkan (Ed.), S. Güngör (Ed.), *Mimarlık & Planlama & Tasarımda Araştırma ve Değerlendirmeler-II* (ss. 99-106). Ankara: Gece Kitaplığı
- 1961 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. 25 Mart 2023 tarihinde <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/oncelki-anayasalar/1961-anayasasi/> sayfasından erişilmiştir.

EKLER

EK 1. 7. Ulusal Çevre Kongresi Bildirisi (Türkiye’de Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunlarına Yönelik Kavramların İncelenmesi)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	4
DÜZENLEME KURULU.....	5
BİLİM KURULU.....	6
ÇAĞRILI KONUŞMACILAR.....	8
KONGRE SUNUM PROGRAMI.....	9
ÇAĞRILI SUNUMLAR.....	12
Gıda Güvenesi ve İklim Değişikliği.....	13
Küresel Isınma ve Alerji.....	14
Bal Arılarının Ekosistemdeki Yeri ve Önemi.....	15
SÖZLÜ SUNUMLAR.....	16
Ekolojik Tasarım.....	17
Turizm ve Çevre: Ekonomik İncelemeden Sosyo-Ekolojik İnceleme.....	18
Bodrum İlçesi Ambalaj Atıklarının Toplanması ve Ayırma Sürecine Genel Bakış – Türkiye Örnek Çalışması.....	19
Sosyal Sorumluluk Projelerinin Çevre ve Arı Farkındalığı Açısından Önemi.....	20
Endüstriyel Gıda Atığı Keçiyoymuzu Posasından Üretilen Diyet Lifinin Özelliklerinin Belirlenmesi.....	21
Organik Tarım ve Çevre.....	22
Küresel Isınma ile Mücadelede Nükleer Santraller.....	23
Nanoteknolojide Arı Ürünleri: Gelecek ve Perspektifler.....	24
Yırtıcı Dalgıç Böceklerinin (Coleoptera: Dytiscidae) Tür Zenginliği ile Rakım Arasındaki İlişki.....	25
Halofitlerin Farklı Habitatlardaki Adaptasyonları ve Çeşitli Kullanım Alanları.....	26
Bakır ve Nikel metallerinin Su mercimeği tarafından giderim karşılaştırılması.....	27
Peribacaları Üzerindeki (Kapadokya/Nevşehir) Epilitik Briyofit Vegetasyonu.....	28
Kimyasal gübre üretiminde endüstriyel atık problem ve çözümüne yönelik teknolojilerin gelişimi.....	29
Türkiye’de Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunlarına Yönelik Kavramların İncelenmesi.....	30
Toprak Düzenleyicilerin Tarımsal Verimliliğin Artırılmasındaki Rolü.....	31
Merseburg Prosesi: İklim Değişikliği ile Mücadele ve Sürdürülebilir Atık Yönetimi.....	32
Çevre Uygulamalarında Kullanılmak Üzere poli(hidroksietyl metakrilat) Temelli Mikrokriyojellerin Sentezi ve Karakterizasyonu.....	33
İlk Mesleğim Çiftçilik – Okul Bostanı ve Böcek Evi Permakültür Okulları İçin Pilot Çalışma	34

7. ULUSAL ÇEVRE KONGRESİ
16.12.2022 / ONLINE

SÖZLÜ SUNUM

Türkiye’de Kalkınma Planlarında Yer Alan Çevre Sorunlarına Yönelik Kavramların İncelenmesi

Ender SİVRİ¹, Bülent ESKİN²

¹ Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Kamu Yönetimi Bölümü Aksaray

² Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı,
Aksaray

Özet

Günümüzde iklim değişiklikleri, doğal bitki örtüsündeki değişim, sağlıksız kentleşme, nükleer denemeler, pestisit, suni gübre ve deterjan gibi kimyasalların kullanımı çevre sorunlarına neden olmaktadır. Uluslararası alanda birçok ülke çevre sorunlarının çözümü için beraber hareket etmektedir. Türkiye’de de çevre sorunlarının çözümü için kurumlar oluşturulmuş, yasalar çıkarılmış, akademik alanda çalışmalar yapılmıştır. 1963’ten günümüze kadar oluşturulan 11 kalkınma planı da çevre sorunlarını kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Bu kalkınma planlarında çevre sorunlarına yönelik kavramlar, çözüm yöntemleri ve faaliyetler yer almaktadır. Gelecekte oluşacak çevre sorunlarının çözümü için kavramların iyi bilinmesi ve kavramsal analizlerin yapılması önemlidir. Bu kapsamda, çalışmanın temel amacı, Türkiye’de hazırlanan 11 kalkınma planında çevre sorunları ile ilgili kavramları sayısal verilerle karşılaştırmalı olarak incelemektir. Bu araştırmada içerik analizi kapsamında kelimelerin veya kelime gruplarının bir arada bulunma sıklıkları belirlenmekte ve araştırma alanındaki konulara ilişkin bilgiler elde edilmektedir. Çalışmada 10 ana çevre sorunu kavramı altında 140 alt kavram incelenmiştir. Kelimelerin sayısal analizinde ve kelime bulutu oluşturulmasında Maxqda programı kullanılmıştır. 10 ana çevre sorunu arasında hava kirliliği 11 tekrar ile en yüksek sayıya sahiptir. Ayrıca 140 alt kavram içerisinde en fazla tekrar eden 866 kez ile çevre kelimesidir. İleriki yıllarda Türkiye’de kalkınma planlarında çevre sorunları kavramlarının yanı sıra sürdürülebilir çevre, kentsel sorunlar, kentleşme ve yaşanabilir kentler kavramları da incelenebilir. Ek olarak ülkeler, kamu ve özel sektör tarafından yapılan planlarda kavram karşılaştırmaları yapılması literatüre katkı sağlaması açısından faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çevre sorunları, Kalkınma planları, Kavram analizi

TEZ DEĞERLENDİRME FORMU

Aksaray Üniversitesi Tez Değerlendirme Formu		
Öğrencinin Adı Soyadı:		EVET
Kapak		✓
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	✓
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	✓
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	✓
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	✓
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	✓
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	✓
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	✓
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	✓
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	✓
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	✓
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	✓
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	✓
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	✓
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	✓
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	✓
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	✓
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	✓
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	✓
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	✓
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	✓
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	✓
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	✓
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	✓
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	✓
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	✓

Bu tezin tarafımdan “Tez yazım kuralları” okunarak dikkatlice hazırlanmış olduğunu ve doğabilecek her türlü olumsuzluktan sorumlu olacağımı kabul ederim.

Öğrencinin imzası